Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

„Буряад үнэн-91“

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ РЕСПУБЛИКАНСКА КОМИТЕДЭЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНУУДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

1921 оной ... гарана. | № 201 (18524) | **1990 оной сентябриин 1, суббото** | Сэн 3 мүн.

АРАДАЙМНАЙ НЭРЭ ХҮНДЫН ХЭРЭГ

Нэгэшье айл, нэгэшье хүн газетэгүй байжа шадаха аал? Мүнөө хубилган шэнэдхэлгын үргэн ехэ замай дэлгэржэ байхада, хэблэлэй хуудаһан бүхэндэ үдэр бүриин шэнэ һонин, үйлэ хэрэгүүд, шэнэ эрилтэнүүд, шэнэ үндэһэн хуулинууд бэшэгдэжэ, эрхэ сүлөө шэнээр һэргээгдэжэ, ажабайдал хүгжөөхэ хэрэгэй ондоо эрилтэнүүдтэйгээр табигдажа байхадань, хэблэлдэ захил баһал эрид дээшэлхэ зэргэтэй. Газетын материалнууд яаха аргагүй һонирхолтой болонхой. Хүн бүхэн гэр бүлөөрөө үдэр бүри газетэ, журналнуудые олоор абана. Түбэй, республиканска газетэнүүд зоной абадаг гол һонинууд юм.

Манайшье республиканска газетэнүүдые хэр захина гээшэб? Ганса Октябрьска районой хэдэн хэлхеэ холбооной отделенинүүдые абажа үзэхэдэ, 1990 ондо «Правда Бурятии» газетэ абагшадай тоо отделени бүхэндэ 4—5 мянган байнал. Эндэ нэгэ хэды баримта дурдаха хэрэгтэй. 1990 ондо Улаан-Үдын хэлхеэ холбооной 31-дэхи отделенидэ 4916 хэһэг—«Правда Бурятии», ойроодоо 38 хэһэг—«Буряад үнэн». 18—«Байгал» журнал ерэдэг. 33-дахи отделенидэ—4386—«Правда Бурятии», миин 26—«Буряад үнэн», 3 хэһэг—«Байгал» журнал асарагдана. Хотын 42-дохи почтые абажа харабал, 3220 хэһэг—«Правда Бурятии», 91 хэһэг—«Буряад үнэн», 14 хэһэг «Байгал» журналда захил хэгдэнэ. 47-дохи кварталда буряадуудай олон хадань буряад газетэ, журналда захил олоор хэгдэнэ. Барилгашадай проспектдэ найман шэнэ гэр баригдаа, тиимэһээ эндэ үшөө олон зон ажаһуудаг болонхой. Эндэ почтын хэдэн отделени хүдэлнэ.

Харин бүхыдэнь абажа хэлэбэл, «Буряад үнэн» газетэдэ захил хэхэ хүнүүд хомор. Үндэһэн хэлэн дээрэмнай гарадаг эгээл һанаха газетэеэ тоохогүй гээшэмнай угаа эшхэбтэр. Дээрэ дурсагдаһан гурбан отделенидэ ойроодоо 140 хэһэг «Буряад үнэндэ» захил хэдэг байна.

Түрэл хэлэеэ мартахагүйн тулада угайдхадаа буряад хэлэн дээрэ гарадаг ори ганса «Буряад үнэн» газетэеэ тоодог болохо, айл, хүн бүхэн захил хэхэ гээшэ манай арадай нэрэ хүндын хэрэг. Эгээл туһатай газетэмнай «Буряад үнэн» гэжэ сэхэ хэлэлтэй. Энэмнай одоол элинсэг хулинсагаймнай хэлэ, һургаал, хүмүүжүүлгэ дэлгэрүүлдэг ори ганса зэбсэгнай ха юм.

Д. ДУГАРОВ.

Улаан-Үдэ.

Һуралсалай шэнэ жэл эхилбэ

АРЮУН ҺАЙХАН АМЖАЛТА ХҮСЭЕ!

...ээтэ жэл эхилжэ, шэрын ... анхилжа байһан һургуули... дуутай хонхо шэнхинүүрхэн ... зэдэлүүлхэнь гээшэ. Респу... дээрэ мүнөө үедэ үдэрэй, ... ба интернат һургуулинуудта, ... һургуулиин наһа гүйсөөдүи ... лгын зургаануудта 23300 га... хүмүүжүүлэгшэд тоологдоно. ... ренинь дээдэ эрдэмтэй. ... һургуулида заочноор һуража ...

... һургуулида багшанар ду... урдань ажаллажа байһан ... дайнгаа талые хаража, «үлүү ... тээлсэхэ аабза гэжэ һанаг...

... 28-най «Буряад үнэндэ» ... соо республикымнай ... һуралсалай зургаануудай гол ... дайрагдаа һааб даа. Зү... хүү хэлэгдээ, хуу шиидхэг... буруу болохо. Шиидхэгдэ...

... дунда һургуулинууд дээрэ ... жэл нэмэбэ гээшэ. Жэшээнь, ... Захааминда—Мэлэ-Бор... Хэжэнгэдэ—Хөөрхын, Ушхай... Шэбэртэ—Хүһөөтын, Түн... харай, Таһархайн, Хоридо— ... һургуулинууд юрэнхы эрдэмэй ... болгогдожо, тэндэхи баг... нютаг нютагайнь түрэлхид, ... оршондо һуралсалай шэнэ ... гээшэ.

... һуралсалай жэлдэ зарим ... гдаашье һаа, дутуу дун... олон гэжэ август һарада ... зүблөөнүүд элирүүлээ. ... ПТУ-нуудай һурагшадай ... ялэдэхэ ябадал һанаа сэдь... ондо һургуулиин, илангаяа ... дунда гэмтэ ябадал гарга... нютагта үзэгдөө. Сэрэгэй ... абтаха залуушуулай бүрид... абтанхай һэн. Тэдээн соо... хэрэгүйгөөр хүмүүжүүлэгдэ... дутуу бүлэдэ ургаһа гэ... эхэтэй, ганса эсэгэтэй ... ганса эхын харууһан доро ... 57 хүбүүд сүүдэй һанда... анхай. 461 хүбүүхэнүүд ми... лгын бүридхэлдэ абтанхай, ... эхилхээ байхада, Эрдэм ... тэмдэглэгдэхээ байхада, ... дайраба гэжэ һаналтагүй. ... дороо нюугаад, ха... яла-сала, һайн байһан ... үнэгэн малгай үмдүүлжэ байгаад хүхиргэдэг гээшэ һэмди. Дутуу дундаа элирүүлхэ гээшэ ойн баярые, һайндэрые эрхимээр тэмдэглэхын эшэ үндэһэн гэһэн бодолые Владимир Ильич Ленин хэлэһэн байгша.

Дээрэ дурдагдааша тоо, баримтануудай бии болоһондо бидэнэр—хүмүүжүүлгын хүдэлмэридэ хабаатай зон—бага бэшэ зэмэтэй байгаа ааламди? Хүниие хүн гэжэ тоохоёо болёод байһан манай обществын бүхы системын муу муухай юумэнүүд мүнөө хүрэтэрөө зарим багшанарай сэдьхэл зүрхые урьхалһаар. Эндэ юу хэлэхэ гээбши гэхэдэ, өөрынгөө эрхые, өөрынгөө хүн нэрые аршалжа үшөө шадахагүй бишыхан хүнүүдтэ хэрзэгы шэрүүнээр хандадаг, нэрэ хүндыень доромжолдог багшанар мүнөө бидэнэй дунда байха ёһогүй! Гэнэн хонгор хүүгэдэй гэнтэ алдуу гаргажа, һарюу-мурюу гэшхээ һаань, тэрэнииень заһажа, сэдьхэлыень сэхэлхын оронд, тэдэнээ золиг болгожо, шабартай худхажа хаяха ушар манай һургуулинуудта алил үзэгдэдэг байһан гээшэ. Манай обществын демократическа шанартай боложо, гуманизациие гэхэ гү, али хүнэй хүн шанарые дээрэ үргэхэ ябуулгын али болохоор хэгдэжэ байһан оршондо **Багша** хүнэй үүргэ улам дээшэлхэ ёһотой.

Мүн эхэ, эсэгэнэр баһал харюусалгаяа гүнзэгыгөөр ойлгохо, өөһэдынгөө үри хүүгэдтэ, багшанарта туһалха уялгатай юм ааб даа. Гэбэшье бодожо ядаһан тооень бодолсоод, найруулжа ядаһан найруулгыень бэшэлсээд, бүхы туһаламжаяа хизаарлаха бэшэ, харин эхэ эсэгэнэр гээшэ үхибүүдэйнгээ ерээдүйе хараха, наһанайнь мэргэжэлые зүбөөр шэлүүлхэ, арюун һайхан сэдьхэл бодолтойгоор хүмүүжүүлхэ болоно.

Хубилган шэнэдхэлгын һэбшээндэ долгилон, обществын гол харгы дээгүүр хөөһэ билтарган хөөрэгшэ элдэб муу зүйлнүүдые зүбөөр илгаруулжа, аха үетэнэйнгөө һайн һайхан ёһо заншалые уһанда урдахуулангүй, газарта дуһаангүй халажа абахаар хүнүүд боложо шадаха үхибүүд мүнөөнэй һурагшадай дунда олон байха гэжэ би этигэдэгби. Үндэһэ яһатанай хоорондо бушганаһан хёмороон эдир зоной сэдьхэлдэ һорьбо нүрөө орхингүй, интернациональна мэдэрэлтэйгээр мүнөөнэй хүүгэдэй хүмүүжэжэ гараа һаа, манай обществын саашанхи байдал элүүр энхэ байха һэн.

Зай, хүндэтэ багшанар, түрэлхид, һургуулиин шабинар! 1990—1991 онуудай һуралсалай шэнэ жэлэй мүнөөдэр эхилхээ байһан ушараар дашарамдуулан, таанараа үнэн зүрхэнһөө халуунаар амаршалаад, али алиндатнай арюун һайхан амжалта хүсэжэ байһанаа мэдүүлнэб!

С. НАМСАРАЕВ,
Буряадай АССР-эй арадай эрдэм һуралсалай министр.

Наратайшье байг,
бүрхэгшье байг—
Намарай эхин
үглөөгүүр,
Намтарайнгаа хуудаһа
эхилжэ,
Эдээхэн хоёр үхибүүд
Эжыдээ абадаа
үдэшүүлэн,
Баглаа сэсэг
тэбэреэд,
Багшаяа түрүүшынхиеэ
золгожо,
Һургуулиин классай
богоһо
Һубарилдан алхажа
орохонь.
Эдирхэн бүхы хүүгэдэй
Эхилһэн замынь золтой
байг!

С. БАЛДУЕВАЙ
фотоэтюд.

Шүлэгыень Ц. ДОНДОГОЙ бэшэбэ.

ҺУРГУУЛИНУУДТА ПОЛИТИЧЕСКЭ ЭМХИНҮҮДЫЕ ҮГЫ БОЛГОНО

Гэгээрэлэй бүхы системэдэ политическэ эмхинүүдые үгы болгохо тухай захиралтада Литвагай соёл гэгээрэлэй министр гар табиһан байна. Һуралсалай бүхы эмхинүүдтэ партийна ба политическэ бусад эмхинүүд тараагдана. Территориальна гү, али «һургуулиин эмхиһээ гадуур» гэһэн гуримаар багшанар ямар нэгэн ондоо партида хабаадаха аргатай.

«Тиеса» газетэдэ интервью үгэхэдөө, министрэй орлогшо А. Юозайтис энээн тухай мэдээсэһэн байна. Һуралсалай жэлэй эхинһээ һургуулинуудта пионервожатануудай тушаалнууд үгы болгогдоо гэжэ тэрэ баһал мэдээсэнэ.

(ТАСС).

ШЭНЭ ҺОНИН (ТАСС)

ТУШААЛТАДАЙ ХАРЮУСАЛГА ТУХАЙ

СССР-эй Президентын Указ

Тамхинай зүйлнүүдээр зониие хангаха талаар тохёолдоһон хүшэр хүндэ байдалай шалтагаанууд тухай тайлбарилжа үгэхыень СССР-эй Президент М. С. Горбачев зарим тушаалта нюурнуудта эрилтэ табяа гэжэ мэдээсэгдээ һэн. Тамхинай дэлгүүр дээрэ тохёолдоһон хүшэр хүндэ байдалай шалтагаанудые тайлбарилга үндэһэ баримтатай бэшэ гэжэ тоологдоһон байгаа. Августын 30-да СССР-эй Президент Указ баталаа.

СССР-эй Президент иигэжэ **тогтообо:**

1. Тамхи үйлэдбэрилгые бага болголгые зайсуулха талаар хэмжээнүүдые абаагүй байһанайнь, тамхинай промышленностиин хангалтагүйгөөр хүдэлһэнһөө боложо ороной олохон районуудые тамхинай зүйлнүүдээр хангалгада таһалдал тохёолдуулһанай, түсэбһөө гадуур валюта гаргашалха баатай болоһоной түлөө СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшын, эдеэ хоолой зүйлнүүдэй болон тэдэниие худалдан абалгын талаар СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Гүрэнэй комиссиин түрүүлэгшын тушаалһаа нүхэр **Никитин** Владилен Валентиновичые сүлөөлхэ.

Нүхэр В. В. Никитиниие уялгануудһаань сүлөөлхэ тухай шиидхэбэри СССР-эй Верховно Соведэй баталамжада табиха.

2. Тамхинай зүйлнүүдые үйлэдбэрилгые ба тэрэниие худалдалгые таһалдуулһанай түлөө тодорхой хүдэлмэрилэгшэдэй харюусалгатай холбоотой асуудалнуудые хаража үзэхыень СССР-эй Министрнүүдэй Соведтэ, союзна республиканудай гүрэнэй дээдын хүтэлбэрилэгшэдтэ дурадхаха.

3. Союзна республиканудай правительствануудтай хамта СССР-эй Министрнүүдэй Совет иимэ байдалые һайжаруулха талаар хэмжээнүүдые хойшолуулангүй абаха, байгша оной октябриин 1-һээ тамхи худалдажа абаха шэнэ сэнгүүдые тогтоожо, олониитэдэ мэдээсэхэ зэргэтэй.

(ТАСС).

Промышленность—хүдөө ажахыда

ШЕФҮҮДЭЭ УРМАШУУЛНА

Таловкын түмэр-бетон хэрэгсэлнүүдые үйлэдбэрилэн гаргадаг заводой коллектив шефтээ абаһан «Прибайкальский» совхоздо үбһэ тэжээл бэлэдхэлгэдэ, ургаса хуряалгада жэл бүри хамһалсадаг юм. Үнгэрэгшэ жэлшье нэгэ звено хэрэгтэй бүхы техникэтэйнь эльгээжэ, 1000 гаран центнер шэмэ ехэтэй үбһэ тэжээл бэлэдхэжэ үгөө бэлэй. Энэ үбһэнэй шанарыень шалгахада 700 центнерынь 1—2 классай байгаа һэн.

Байгша ондо заводойхид 6 хүнһөө бүридэһэн звено техникэтэйгээр эльгээгээ. Түс звеногой бүридэлдэ В. В. Хейко, А. И. Хлескин, Р. И. Таракановский, Г. А. Насников, А. А. Галицкий гэгшэд ороно. Дүршэлтэй механизатор А. И. Зеленовский энэ звеное хүтэлбэрилнэ. Тэдэнэр дүрбэн трактортай, косилкатай, бусад зэмсэгүүдтэй юм. Совхозтой баталһан хэлсээнэй ёһоор тэдэнэр 1000 центнер бүдүүн тэжээл бэлэдхэхэ даабаритай. Ерэһэн үдэрһөө һаатан удаарангүй үбһэ сабшажа эхилээ. Даалгагдаһан газарһаа һогооборишье үбһэ үлөөнгүй абаа һаа, тэдэнэр хэлсээгээр хараалагдаһан 1 мянган центнер үбһэ тэжээл бэлэдхэжэ шадахагүй байһаниинь элирээ. Тиин совхозойхид таримал ногоо хуряахыень тэдэнэртэ даалгаһан байна. Эндэ 2 мянган центнерһээ бага бэшэ тэжээл бэлэдхэхэ ёһотой.

Совхозой хүтэлбэрилэгшэд шефүүдэй һайн шанартай үбһэ тэжээл бэлэдхэлгые урмашуулна. Нэгэдэхи классай шанартай 1 центнер үбһэ ажахыда тушаахадань, 3 түхэриг түлэгдэнэ. Харин ямаршье класста хүрэхэгүй тэжээл тушаабал, 1 түхэриг түлэгдэхэ жэшээтэй. Үбһэ тэжээл бэлдэхэ даабарияа хараалагдаһан саг соонь дүүргэбэл, 100 процент нэмэлтэ түлбэри хэгдэхэ байна. Иигэжэ нэгэ центнер тэжээлэй түлөө 90 мүнгэ бэшэ, харин 1 түхэриг 80 мүнгэ абаха болоно бшуу.

Мяха, хартаабха, һү, саахар болон эдеэ хоолой бусад зүйлнүүдээр совхоз тэдэнэрые хангана. Эндэ баһал хүнгэлэлтэнүүд хэгдэнэ. Нэгэ хүнэй үдэрэй эдеэ хоолой 80 мүнгые совхоз даажа абана. Гадна завод хүдөө эльгээһэн хүнүүдэйнгээ салин хүлһэнэйнь 75 процентые түлэхэ уялгатай.

Иигэжэ үбһэшэдэй бүтээсэ ехэтэйгээр хүдэлхын тула завод совхоз хоёр хүнгэлэлтэнүүдые хэнэ, урмашуулна.

Н. БАТОМУНКУЕВ.

ТУҺА ХҮРГЭНЭ

Үбһэ тэжээл бэлэдхэлгын, ургаса хуряалгын эхилхэдэ, Захааминай районой промышленна предприятинуудай коллективүүд колхоз, совхозуудта шеф ёһоной туһаламжа жэл бүри үзүүлдэг гээшэ. Зэдын вольфрам-молибденэй комбинат, бусад предприяти, эмхи зургаанууд хүдэлмэришэдые техникэтэйгээр эльгээжэ, бага бэшэ үбһэ сабшадаг, ургаса хуряадаг юм.

Тоһоной заводой коллектив Дүтэлүүрэй совхоздо 160 центнер үбһэ тэжээл бэлэдхэхэ даабаритай юм. Мүнөө заводой 7 хүдэлмэришэн эндэ ерээд, үбһэ сабшажа байна. Һүүлэй мэдээгээр, тэдэнэр 50 центнер үбһэ һүрилөө юм.

Зэдын комбинадай олон хүдэлмэришэд районой ажахынуудта шеф ёһоной туһаламжа үзүүлнэ. Комбинадай захиргаанай хүдэлмэрилэгшэдшье энэ хэрэгтэ хабаадалсана. «Закаменский» совхозой малда бардам хүрэхэ тэжээл бэлэдхэлсэхын тула Бага-Шабартай гэжэ газарта үбһэ сабшанад. Анхан энэ газарта совхоз тэжээл бэлэдхэдэггүй һэн. Тиимэһээ тэдэнэр гар хажуураар үбһэ сабшаха болоо. Совхоз хажуур болоод бусад зэмсэгүүдээр хүсэд хангаа юм.

Иигэжэ промышленна предприятинуудай коллективүүд харюусалгатай энэ сагта хүдөөгэйхидтэ али болохо туһаламжа үзүүлнэ.

Н. ДОРЖИЕВА.

ЭЛСҮҮЛЭГДЭҺЭН ХҮСЭН ЕХЭ

...гөөр ондо оруулхын түлөө бүхы арга шадабаряа гаргаа гээшэ. Энээндэнь үшөө дахин баярые хүргэхэ байнаб.

Үнгэрһэн үбэлжэлгын дүнгүүдые согсолжо, зэргэсүүлэн шэнжэлхэдэ, һонирхолтой бодол толгойдом ороо һэн. Нэгэдэхеэр, урдандаа энээнһээ бага бэшэ үбһэ тэжээлээр хангагдаһаншье һаа, һүрэг малнай гарза хоролтодо орожо, ашаг шэмээ доошолуулдаг, түл түрэсэньшье һүрхэй һайн бэшэ байдаг һэн. Харин үнгэрһэн үбэлжэлгымнай үедэ ёһотой баатаршалга гаргагдаа гэжэ хэлэхэ дүүрэн эрхэтэйб. Энэ амжалта гансашье һайнаар ажаллаһанай бэшэ, мүн хүн бүхэнэй харюусалгын эрид дээшэлһые гэршэлбэ. Хэрбээ урдандаа малшаднай дээрэһээ захиралта, заабари хүлеэгээд, бүхы ажалаа хэдэг байһан һаа, мүнөө өөһэдөө өөрынгөө арга боломжоор хүдэлмэреэ ябуулна. Эндэ илгаань ехэ байба. Зогсошоһон үе сагта малшад, хонишод үбэлжэлгын үедэ үбһэ тэжээлээ зоотехнигэй зохёоһон тэжээлэй рационой хэмжээгээр гаргашалдаг байһан ааб даа. Теэд мэргэжэлтэ һүрэг бүхэниие наринаар шалгажа, хүшэ тамирыень һайнаар тодорхойлһон бэшэ хадаа хэзээдэшье тэжээлыень зүбөөр хубаарилхагүй бшуу. Малшаднай энэ үедэ һүрэгэйнгөө хүшэ тамирые хараада абажа, зарим һарада үлүү ехээр тэжээлээ гаргашалаа һаа зэмэлэгдэхэ, үнгэржэ ерэхэдээ ажалһаашье сүлөөлэгдэдэг байгаа һэмнай. Мүнөө энэ гурим усадхагдажа, мал ажалаймнай хүдэлмэришэд ажалай өөрын эрхэ сүлөөтэй болобо гээшэ. Хубилган шэнэдхэлгын аша туһаар дээрэһээ заабари захиралта хүлеэхээ болижо, өөрынгөө ажалые өөһэдөө мэдээд хэдэг болоходоо тэжээлээшье өөрынгөө дураар хубаарилжа гаргашалһанайнь үрэ дүн энэл харагдаба. Малшадтаа найдадаг болоһомнай ондоохон байбал даа. Хараад үзыт даа. Ниитын һүрэг мал даажа абаһан хүн бүхэн муугаар ондо оруулжа, диилэнхииень гарзэ хоролтодо оруулхые хэзээдэшье хүсэхэгүйл. Илангаяа ажалаа арендэнэ харилсаагаар гү, али кооперативна, хамтын подрядай гуримаар эмхидхэһэн һаа, бүришье харюусалгатай байхал. Бүхэли жэлэй туршада хооһоор һула ажаллажа, үшөө дээрэнь үри шэриин «налхи шабарта» зоогдошохо дуратай хүн байхагүй ха юм.

Үнгэрһэн үбэлжэлгын үедэ олон районой һаалишад үнеэдэйнгээ һү шэмые дээшэлүүлээ. Тусхайлбал, үбэлжэлгын юһэн һарада үнеэдэй һү шэмэ 75 килограммаар нэмээ. Эндэ илангаяа Баргажанай, Яруунын, Сэлэнгын, Хурамхаанай, Мухар-Шэбэрэй, Хориин районой ажахынуудай һаалишадай амжалта онсо тэмдэглэхээр. Дурсагдагша районуудай колхоз, совхозууд урда жэлнүүдэйхидэ орходоо үнгэрһэн үбэлжэлгын үедэ үнеэдэйнгээ һү шэмые туд бүриин 150—260 килограммаар дээшэлүүлээ. Тиихэдэ республикымнай ажахынууд мяха үйлэдбэрилгээ энэ хугасаа соо 6 процентээр нэмээһэн байна. «Дуһалһаа далай болохо» гэдэгтэл үйлэдбэриин подразделени бүхэнэй ехэшье, багашье коллективүүдэй оролдолго, шадабариин хүсөөр лэ иимэ амжалта туйлагдаа гэхэ байнаб.

— Үнгэрһэн үбэлжэлгын үедэ туйлагдаһан амжалтаяа улам **батадхаха талаар республикымнай малшад ехэ оролдолго хүсэлөө гаргахал юм аабза. Теэд мүнөө сагта колхоз, совхозуудта шэнэ амжалта туйлахаар ямар бэлэдхэл хэгдэнэ хаб!**

— Сэхыень хэлэхэдэ, мүнөө хүдөө ажахыда бүхы онсо шухала ажалнай зэргэсэшоод, хүндэ хүшэр байдал тохёолдоод байна. Тобшолбол, үбһэ тэжээл бэлэдхэхэ хүдэлмэримнай хахадлаашьегүй байна. Зарим райондо һаял эхилэнхэй гэхэдэ болохо. Тиихэдэ овощ, хартаабха хуряажа бэлэдхэхэ хүдэлмэри түлэг эхилээ. Мүн зарим районой ажахынуудта эртүүр эдеэшэһэн тариан амяарлагдан хуряагдажа захалба. Мүнөө үедэ нютаг, район бүхэндэ орооһото ургамалнууд жэгдэ эдеэшэжэ байна. Һаядаа таряа хуряалгадаа жэгдэрэн орохонь гээшэ. Иимэ шахардуу үедэ малай үбэлжэлгэдэ бэлдэхэ баһал харюусалгатай хүдэлмэри эхилээд байна. Хонишоднай эхэ хонидоо искусственна аргаар үрэжүүлжэ, түрүүшынгээ шухала хаһа үнгэргэнэ.

Тобшолон хэлэбэл, республикымнай ажахы бүхэндэ мүнөө малай үбэлжөөндэхи байра заһабарилжа түхеэрхэ тусхай бригаданууд эмхидхэгдэнхэй. Зүгөөр заһабарилагшадай ажал урагшатайгаар ябуулагдаха аад, нэгэл бэрхэшээлые дабаха аргагүйдөө удаарна. Тусхайлбал, барилгын материалнууд — шифер, түмэр хоолойнууд, сонхын шэл, хадааһан, цемент дуталдажа, хэсүүхэн байдалда оруулаад байна. Үбэлжэлгын эхилтэр республикымнай промышленна предприятинууд, магад, туһаламжа үзүүлхэ аа гү гэжэ хүлеэнэбди.

Энэ жэлэймнай үбэлжэлгэ хүшэр байхаар хүлеэгдэнэ. Нэгэдэхеэр, хура бороогой таһалдаагүй ороһонһоо уламжалан, үбһэн урдынхиһаа багаар бэлэдхэгдэхэнь. Харин силос, сенаж элбэг байхаар хүлеэгдэнэ. Мүн һолсомон ехээр абтаха гээд найданабди. Һүрэг малаа һайнаар ондо оруулхын хажуугаар ашаг шэмыень дээшэлүүлхын тула бүхы тэжээлээ шанаржуулаад эдюулхэ байһамнай мэдээжэ. Мүнөө республика доторнай сентябрь һарын эхинһээ һаалиин фермэнүүд үбэлжөөнэйнгөө байрада оруулагдажа, илангаяа үнеэдтэе шанаржуулагдаһан тэжээл эдюулхээр тэжээлэйнь кухни, цехүүдые түхеэрхэ хүдэлмэри ябуулагдаа юм. Ушарынь хадаа эдеэ хоолой продуктнуудые ехээр үйлэдбэрилжэ бэлэдхэхэ зорилгын табигдаад байһан мүнөө үедэ бидэ газаа дулаан байгаашье һаань нэмэлтэ тэжээл болгон шанаржуулагдаһан тэжээл үнеэдтэе үгэхэ гэлсээбди.

Үбэлжэлгын эхинһээ ондо орохо тугал, бяруу, хурьга, түлгэнүүдээ, унага, даагануудаа, гарза хоролтодо оруулангүй түлжүүлхэ, харууһалха гээшэ шухала. Юрэдөө, мүнөө зэргэшээд байһан бүхы харюусалгата хүдэлмэринүүдэй дунда малай үбэлжэлгэдэ бэлдэхэ хүдэлмэри онсо һуури эзэлхэ ёһотой ааб даа. Эсэстэнь юу нэмэжэ хэлэлтэйб? Урда мэтэ ажалай тэмсэл коллектив бүхэндэ үргэнөөр дэлгэрүүлэгдэнэ. Юрэдөө, онобшотойгоор элсүүлэгдэһэн хүсэнэймнай али зэргын хүсэтэй байһые урдымнай туйлалта элирүүлээл даа.

ШТАБ БУЛИМТАРАН АБТАБА

Августын 29-дэ Армениин Верховно Соведэй республикын газар дээрэ онсо байдал ба комендантска час соносхохо тухай тогтоол баталан абаа һэн. Гадна 22 час болотор болзорто буу зэбсэгүүдээ тушааха, эзэлжэ байһан байшангуудые сүлөөлхэ, буляажа абаһан транспортын хэрэгсэлнүүдые бусааха гэжэ Армениин национальна армиин (АНА) командованида парламентын шиидхэбэреэр дурадхагдаһан байгаа. Эдэ эрилтэнүүдынь дүүргэгдээгүй. Тиихэдэнь республикын МВД-гэй болон Армениин ниитэ национальна хүдэлөөнэй отрядуудай хүсөөр операци үнгэргэгдэжэ, августын 30-да 1 час 30 минутада түгэсэһэн байна. Абтаһан хэмжээнүүдэй эсэстэ штабай байшанда байһан АНА-гай 250 сэрэгшэд бэеэ, мүн буу зэбсэгүүдээ тушааһан байгаа. Главна командалагша Р. Васильян түрүүтэй Армениин национальна армиин бүхы хүтэлбэрилэгшэд баригдаа.

СССР-эй МВД-гэй дотоодын сэрэгүүдэй оперативна бүлэгһөө ТАСС-ай корреспондентдэ мэдээсэһэнэй ёһоор, Абовянска, Эчмиадзинска, Аштаракска, Советашинска болон Арташатска гэһэн табан районһоо Ереван тээшэ ошохо харгынуудые республикын дотоодын хэрэгүүдэй хүдэлмэрилэгшэдтэй хамта сэрэгүүдэй подразделенинүүд сахина. АНА-гай зэбсэглэгдэмэл бүрилдэлгэнүүдые республикын ниислэлдэ оруулхагүй гэһэн зорилго тэдэнэй урда табигданхай.

Арменийн правительствын шиидхэбэриин, мүн «Ниитын гурим сахиха үедэ СССР-эй МВД-гэй дотоодын сэрэгүүдэй уялганууд болон эрхэнүүд тухай» СССР-эй Хуулиин үндэһөөр эсэргүүсэлтэ үзүүлһэн ушарта дотоодын сэрэгүүдэй сэрэгшэд буу зэбсэг хэрэглэхэ аргатай.

(ТАСС).

Дэлгүүрэй экономико:

бодомжонууд, хараа шэглэлнүүд

Ороноо шахардуу байдалһаа гаргахын тула илангаяа ашаг үрэтэй аргануудые мүнөөдэр бэдэрхэ ёһотойбди. Обществын шадабари шадалтай хүсэнүүд иимэ аргануудые бэдэрнэ, ядалданашье. Саг хүлеэхэгүй ха юм. Элдэб һанамжанууд хэлэгдэнэ, заримдаа тад ондоо бодомжонууд дурадхагдана. Гэбэшье нэгэл юумэн арсашагүй эли — хүдэлмэриин эршэ түргэдхэлгэ. Энээнэй ашаа үрэнь богонихон болзорто харагдадаг һаа, обществодо, хүн зоной һуудал байдалда сэхэ нүлөөлхэ байгаа бшуу.

ТҮРҮҮШЫН ЭЭЛЖЭЭНДЭ ХААНА БАЙГУУЛХАБ?

Мүнөөдэрэй социально-экономическа байдал капитальна барилгын һалбариһаа тон ехээр дулдыдана. Гэбэшье энэ һалбарида мүнгэ зөөри, ажалай гаргашанууд хайша хэрэг хэрэглэгдэхэдээ, бюджедэй ноосые бүри доошолуулна ха юм.

Зарим һалбаринууд мүнгэ зөөри хэмһээ ехээр урьһаламжада абана. Амжалтын туйлагдаха, үгые огто мэдээгүй аад, урьһаламжын мүнгэ абажа дашуурдаг хүтэлбэрилэгшэдэй алдуу тухай нилээн лэ заагдаһан байха. Эгээл шухаг, эгээл хэрэгтэй объектнүүдээ нэн түрүүн бодхоожо, бусадыень хоёрдохи ээлжээндэ хараалаад байхын орондо саг дары мүнгөөр батадхахые оролдоно бшуу.

Арадай ажахын һалбаринуудые урагшатай хүгжөөхын тула дэлгүүр хэрэгтэй гэжэ мүнөөдэр бидэ тодо ойлгонхойбди. Түрүүшын ээлжээндэ энэ дэлгүүрые хаана байгуулхаб? Тон ехэ капитальна һомололгонуудай хэрэгтэй һалбарида гээд нэгэл харюу үгэмөөр. Эгээл энэ һалбарида мүнгэ зөөриин бодотосор тэхэриһые элеэр ойлгомоор бшуу.

Теэд капитальна барилгын һулаар хүгжөөгдэһэнһөө боложо, гаргашанууд хороногүй, харин бүри дээшэлнэ. Нёдондо түгэсэгдөөгүй барилга ехэ байгаа, нормативуудые 2,5 дахин үлүүлээ. Бүхыдөө иимэ барилгын хэмжээн 2 миллиард түхэригтэ хүрөө юм.

Цемент, түмэр, модон хэрэгсэлнүүд, элшэ хүсэнэй, ажалай нөөсэнүүд эээн бусаар хэрэглэгдэнэ. Республикын өөһэдынгөө олоһон мүнгөөр өөһэдыгөө хангаха, өөһэдөө гаргашаяа тэхэрюулхэ гуримда орохоор бэлдэжэ, тэрэ зуура мүнгэ зөөриин дуталдажа байхада, байдалнай һайжаршаха гэхэнь аргагүй. Яагаад иимэ байдалһаа гараxaб?

Мүнөө жэлэйхидэл адли барилгын хэмжээе хороохо гээшэ аюултай шэглэл гэжэ тоолмоор. Кадрова барилгашадай үсөөн тоото коллективые үсөөрүүлхэ, алдаха аргамнай үгы.

Барилгын гол материалнуудые үйлэдбэрилгын баазые уридлан хүгжөөхэ, ашагтайгаар хэрэглэхэ гэһэн гансал арга зам байна. Барилгын комплексын баазые хүгжөөлгэдэ урьһаламжа илангаяа түрүүлэн хэрэглэхэ гээшэ шухала болоо бшуу. Бодомжотой хандаса эндэ хэрэгтэй. Бии байгаа гол фонднууд бүридхэлдэ абтаха ёһотой. Иимэ хүдэлмэри хэгдээ. Фонднууд 60—70 процентээр хуушараа, хэрэглэмжэһээ гаргагдаха болоһон аад, үшөөл хэрэглэгдэжэ байдаг оньһон түхеэрэлгэнүүд олон.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй ээлжээтэ сесси дээрэ баталагдаха хэмжээнүүдэй программа мүнөө хэрэгтэй. Энээнэй тулада бүхы юумэн бии. Кадрнууд хуу бүридхэлдэ абтаа, ажалайнгаа нөөсэнүүдые бидэ мэдэхэбди. «Бурятгеология» нэгэдэл барилгын материалнуудай хэбтэшын обзорно карта бүридхэжэ, хэблэлдэ үгөө. «Бурятпромстройпроект» институт барилга-хабсаралгын эмхинүүдэй ба тэдэнэй материальна баазын байгууламжын ба хүгжэлтын схемэ зохёон табяа.

Мүнөө үедэ барилгын талаар депутадуудай саг үргэлжын комиссиин, Госстройн, республикын Госпланай зүгһөө эмхидхэхы хүдэлмэри шухала. Барилгын гол эмхинүүдэй хүтэлбэрилэгшэдэй хабаадалга эндэ заатагүй юм. Гансашье барилгын бэшэ, харин промышленна ба бусадшье предприятинуудай хүсэ шадал, мүнгэ зөөри эндэ хэрэгтэй болохо бшуу. Арбан гурбадахи табан жэлдэ барилгын комплексдо 1123 миллион түхэриг һомологдохоор, 686 миллион түхэригэй барилга-хабсаралгын хүдэлмэринүүд бэелүүлэгдэхээр хараалагдана. Ондоо арга зам үгы. Бааза байгуулаад, барилгын комплекснуудай ажалша коллективүүдые бэхижүүлээд байхада, дэлгүүрэй замда орохо харгы нээгдэхэ бшуу.

Хүтэлбэриин байгууламжа ямар байхаб? Эндэ заатагүй шиидхэмээр хоёр асуудал бии. Һалбариин ба регинальна зүришэлдөөнүүдые усадхахын тула һалбариин хүтэлбэриин булюу байлгые болюулха шухала.

Экономическа харилсааһаа уламжалан регинальна хүтэлбэри бии болохо ёһотой. Үгыл һаа, түбэй зүгһөө албадалга юрэл региондо дамжан орохо гү, али бусад байгууламжанууд — концернүүд, консорциумууд, корпорацинууд болон бүридэхэ бшуу.

Удаадахи байгууламжа дурадхагдана: предприятинуудай гүйсэд бэеэ даанги байлга. Ниитын барилгын эмхинүүдтэ энэмнай хадаа трестнүүд, үгышье һаа томо СМУ-нууд болоно. Тусхайлагдамал эмхинүүдтэ — хабсаралгын управленинүүд.

Барилгын материалнуудай үйлэдбэриин һалбаринуудта — заводууд.

Гэбэшье үшөө нэгэ асуудал. Тэрээниие шиидхээгүй һаа, предприятинууд бэеэ даанги байдал олохогүй. Онсолбол, гол фонднуудые гэхэ гү, али энэ эд зөөриие республикада дамжуулха асуудал табиха ёһотой. Тиихэдээ Главвостоксибстройн бүридэлдэ байха үедөө байгуулһан баазын эд зөөри амяарлан хубаарилагдаха ёһотой. Энэ талаар шиидхэбэринүүд юрын байхагүй, гэбэшье асуудал табиха хэрэгтэй.

Барилгын комплексые өөрынгөө гарта абахадаа, Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Совет түрүүшын шатада гол фонднуудые арендэдэ дамжуулха аргатай. Үгышье һаа, илангаяа түргэнөөр хүгжэһэй гэжэ хүсэһэн коллективүүдтээ үгэхэ.

Иигэжэ үйлэдбэриин коллективүүдтэ бодото эрхэнүүдынь олгогдохо, үйлэдбэриин ашаг үрэ дээшэлүүлгэ урмашуулагдаха юм. Энэмнай хадаа дэлгүүр тээшэ зам гээшэ.

Бии болохо дэлгүүрые, барилгын комплексые яагаад хүтэлхэб гэхэ гү, али бүри тодоор хэлэбэл яагаад гуримшуулан ударидахаб? Үйлэдбэриин-экономическа главна управлениин хүсөөр гээд тодорхойлоё. Республикые нэгэ жэгдээр хүгжөөлгын асуудалнуудые энэ управлени хаража үзэдэг байха. Арадай ажахын бүхы һалбаринуудай хоорондохи харилсаае гуримшуулха үүргэ мүн лэ абахадаа, экономическа үндэһэ һуури дээрэ республикын захил зохилдуулжа магад. Үгышье һаа, ажахын ассоциацинуудаар иимэ гуримшуулхы үүргэеэ бэелүүлжэ шадаха. Иимэ ассоциацинууд эд үйлэдбэрилэн гаргагшадай хүсөөр байгуулагдаха аргатай.

Бага предприятинуудые байгуулга тухай хэдэн үгэ. Энэ талаар дэлхэйн дүй дүршэлэй ёһоор, «бага экономико» хадаа экономическа хүгжэлтын гол аргануудай нэгэн болоно. Иимэ «бага экономикын» ашаар эрдэм-техникын дэбжэлтэ түргэдэнэ, үйлэдбэриин социальна шэглэл булюу һуури эзэлнэ, дэлгүүртэ эд бараан элбэгжэнэ, туһаламжанууд олошорно. Теэд мансэ дэлгүүр үгы ха юм. Тиимэһээл кооперативууд ба арендээр дамжан бага предприятинууд бүридэнэ бшуу. Гэбэшье энэмнай заримдаа түхэл буруу юумэн боложо, «һүүдэрэй» далда экономикые һэргээдэг гээшэ. Ушар иимэһээ бага предприятинуудай бии бололгые гуримшуулха шухала.

Нэгэдэхинь — элдэб түхэлэй эд зөөриин үндэһэ һуури дээрэ эдэ предприятинуудай байгуулагдаха эрхэнүүдые ба эмхидхэлэй эрхэ байдал хангаха шухала. Эндэ тусгаар хуули хэрэгтэй. Республика тэрээниие бэлдэжэ, баталан абаха ёһотой.

Хоёрдохинь — бага предприятинуудые «хүл дээрэнь» гаргахын тула тэдхэмжэ, хүнгэлэлтэнүүд тухай бодожо үзэхэ шухала. Энэ талаар бага бизнесые дэмжэхэ гүрэнэй тусхай гурим хэрэгтэй.

«2000 он: айл бүхэндэ — амяарөа байра» гэһэн программа бэелүүлгын асуудалаар олониитэ зон һонирхохо ёһотой. Бүтэшэгүй юумэн гээд лэ, энэ зорилгые хараһаа алдахые хүсэгшэд бии. Теэд үнэн дээрээ Министрнүүдэй Соведэй хүтэлбэри доро, «Главбурятснаб» управленитэй зүбшэн хэлсээд, проектно-барилгын «Бурятгражданстрой» нэгэдэлдэ материальна хангалгын талаар хүнгэлэлтэнүүдые тодхохо арга бии. Мүнөө энэ нэгэдэл 250 мянган дүрбэлжэн метр талмайтай гэр байра ашаглалгада саг соогоо тушаангүй, дээрэ дурсагдаһан программаһаа холо хойнотоно. Ондоо шэглэлээр гэр байра барилгые эдэбхижүүлээшье һаа, тус предприятиин хүсэгүйгөөр гээгдэлһээ гарахагүйбди. Энэл гурим аараа байгаа һаа, арбан дүрбэдэхи табан жэлэй эхиндэ 13 мянган айл бүлэ шэнэ гэрнүүдтэ түбхинэн орохогүй.

Дүтын 25 жэлэй туршада хүн зоноо болбосон түхэлтэй коттеджнүүдээр хангахабди гэһэн бодолой даншье бүтэмжэгүйнь ойлгосотой. Мүнөө «Бурятгражданстрой» нэгэдэлэй хүтэлбэрилэгшэд предприяти десторойнгоо байгууламжа хубилгаад үзэнэ, барилгын материалнуудые республика соогоошье, гадууршье бэдэрнэ.

В. ДУМНОВ,
Буряадай АССР-эй Госпланай экономическа шэнжэлэлэй таһагай начальник.

Ивалгын һонин

ГЭРНҮҮД ЖЭРЫН БОДОНО

Манай республикада гэр байра, үхибүүдэй саад, һургуули, шэнэ-шэнэ фельдшерскэ пунктнууд һүүлэй жэлнүүдтэ яһала олоор баригдажа байнхай.

Хүгжэлтын тогтошоһон жэлнүүдэй үедэ республикымнай али бүхы заха газарта хүн зоной эрилтэнүүдтэ хүтэлбэрилхы зургаануудай то лэ бага анхарал хандуулдаг байһаниинь элитэ. Энээниие Ивалгын районой хүн зоной ажабайдал гэршэлнэ. Эндэхи нютагай Соведүүд социальна барилга ябуулха ямаршье арга боломжогүй байһан гээшэ. Харин һүүлэй 4—5 жэлэй туршада эндэхи байдал хараа байса һайжарна.

Гэр байра барилга район дотор яһала эршэмтэйгээр ябуулагдана. Ивалга тээшэ зурыһан Хяагтын трактаар баруулжаа табилуулаад, районой түб руу ороходотнай, харгын хойто талада хэдэн арбаад хоёр-хоёр квартиратай 135 сериин гэрнүүд аржын харагдаха. Эдэ гэрнүүд өөрын котельнэтэй, газаагаа овощой эдеэ ургуулха участогтай, малай байратай байха юм. Мүнөө үедэ иимэ проекттэй гэр байра барибал, хүдөө нютагуудта хүн зон ажаһууха түбхинэхэ дуратай байһаниинь мэдээжэ.

Халюутын совхоз 135 сериин 3 гэр, совхоз-техникум —1, Сэлэнгын совхоз —1, Сотниковой шубуунай фабрика —2 гэр барижа дүүргээ. Районой бусадшье ажахынуудта гэр байра, үхибүүдэй саадуудай барилга үргэлжэлһөөр

ШЭНЭ ҺУРГУУЛИНУУД

Һуралсалай шэнэ жэлэй эхилхын урдахана Ивалгын райондо хэдэн шэнэ һургуулинууд нээгдээ. Табхар тосхондо Забайкалиин апатидай заводой управлениин байра дээрэ найман жэлэй шэнэ һургуули үүдэеэ сэлихэнь. Мүнөө үедэ эндэ һүүлшын түхеэрэлгэнүүд хэгдэнэ. Урдань эндэхи үхибүүд арба гаран модоной газарта ябажа, Ивалгын дунда һургуулида һурадаг байһан юм.

Мүн Табхар тосхонһоо холо бэшэ оршодог Колобки һууринда хуушан һургуулиин байшанда залгуулан, 110 хүнэй һууритай гэр баригдаба. Эдэ үдэрнүүдтэ эндэ дулаа оруулха түхеэрэлгэ тодхогдожо байнхай.

Энэ барилгые «Сэлэнгэ» совхозой дирекци ябуулна.

Оронгын совхозой хоёрдохи отделениин түб болохо Хииблэн һууринда 30 хүнэй һууритай эхин һургуулиин байшан баригдажа ашаглалгада оруулагдаба. Энэ һургуули ажахын мүнгэн зөөреэр хоёр жэлэй туршада баригдажа, эндэхи малшадай болон таряашадай үхибүүдтэ бэлэг болгон дамжуулагдаба.

Шэнээр нээгдэһэн һургуулинуудта зааха багшанар томилогдонхой.

Һүүлэй хэдэн жэлэй туршада Ивалгын райондо һургуулинуудай материальна баазань яһала һайжаржа байнхай. Жэшээлхэдэ, Оронго, Сотниково тосхонуудта һургуулинуудай ехэнүүд байшангууд бии болонхой юм.

Тиихэдэ Ивалгын ОПХ-гай дирекци Каленово һууринда һургуули бариха проект бэлдэнэ.

Гэбэшье бага һуурин тосхонуудта һургуулиин гэрнүүдые үнинэй шэнэлхээр болонхой.

Б. ЦЫРЕНДЫЛЫКОВ,
манай корр.

АПК: ажалай эмхидхэл ба экономико

ГОЛОХООР ҺАЛБАРИ БЭШ

Хүдөө ажахын бүхы һалбаринууд хоорондоо нягта холбоотой, али нэгыень үгы болгоо гү, али гээгдэлдэ оруулаа һаа, бэшэниинь «дохолжо» эхилхэ, илангаяа гол шухала юумэниинь — эдеэ хоолой зүйлнүүдые үйлэдбэрилгэ хохидохо байна ха юм даа.

Жэшээнь, гахай үсхэбэрилгые абаад үзэе. Тарбагатайн райондо энэ һалбариие үгы болгохо тухай үнинһөө хойшо үгэ хүүр гаргадаг хүнүүд ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэдэйшье дунда бии. Ороохо таряа ехээр ургуулжа шадаагүй аад, гахайнуудые олоор барихада гарзатахаһаа ондоо юумэн үгы гэһэн шалтагаан тэдэнэр урдаа барина.

Тэрэнь хэр зүб гээшэб? Хэрбээ гахайнгаа фермэнүүдые оройдонь үгы болгоо һаа, эндэхи колхоз, совхозууд мяха гүрэндэ худалдаха захил-даабариие хайшан гээд дүүргэхэ болоноб? Гансахан үхэрэй мяха тушаажа холо ошохогүйш. Хониной мяха ехээр худалдаха гэхэдэнь, һүүлэй үедэ ажахынуудта хонин һүрэгынь баһал эрид үсөөрүүлэгдэшэнхэй ха юм. Тиигээд мүнөө үшөө гахайнуудаа үгы болгохо гэжэ байхадаа, «өөһэдынгөө һуужа байһан гэшүүһэ таһа сабшаха» гэһэншүү удхатай юумэн болохо байна.

Саашаньшье бодоод үзэел даа. Һүүлэй үедэ хүдөө нютагуудта, тэрэ тоодо Тарбагатайн райондо гэрэй эзэн эхэнэрнүүдэй, залуу басагадайшье хэхэ хүдэлмэри улам бага боложо байна. Тэдэнэр булта һү һаалиин фермэнүүдтэ хүдэлхэеэ ошохо бэшэ ха юм. Гансахан гэрэйнгээ ажал хараад һуубал, хоолойгоо тэжээхэнь бэрхэтэй. Тиимэһээ олохон эхэнэрнүүд гахайн фермэнүүдтэ хүдэлжэ, өөһэдыгөөшье, хүн зониешье эдеэ хоолоор хангаха зорилгые бэелүүлсэнэ бшуу.

Нүгөө талаараа гахайнуудые зүбөөр үсхэбэрилээд, поршоонхонуудые түргэн томо болгожо, һайнаар шахажа, мяханда тушаахада ажахынуудта, гүрэндэ, хүн зондошье ашагтай байна.

Байгша оной найман һарада манай «Южный» комплекс районой ажахынуудһаа 10 мянга гаран поршоонхо абажа, тэдэниие промышленна аргаар харууһалжа, түлжүүлжэ, тэдэнэй шэгнүүрые бүхыдэнь 9500 центнерээр нэмээгээд, жэлэй эхинһээ хойшо бүхыдэнь 11,3 мянган центнер мяха гүрэндэ худалдаа. Энэнь районой колхоз, совхозуудай гүрэндэ бүхыдэнь худалдаһан мяханай хахадынь шахуу болоно. Гадна хүбиин ажахынуудта нилээд олон поршоонхо худалдагдаа.

Гахай үсхэбэрилхэдэ мяхан жэлэй ямаршье сагта (һара, квартал бүри) жэгдэ худалдагдана. Үхэрэй, хониной мяха тиигэжэ худалдахагүйш. Иигээд ерэхэдээ, энэмнай хүн зониие эдеэ хоолой шухала зүйл — мяхаар жэгдэ һайнаар хангаха зорилгые шиидхэхэдэ хэрэгтэй һалбари болоно.

Саашань өөһэдынгөө ажахын үрэ дүнгүүд тухай товшо тэдыгээр хэлэхэдэ, иимэ. Зарим ажахынуудай гахайнгаа фермэнүүдые үгы хэхэмнай, гахайнуудаа үсөөлхэмнай гэжэ «айлгажа», мүн гахайда эдюулхэ тэжээлэй ходо дуталдажа, ехэ түбэгтэй бэрхэтэй байдалай тохёолдожо байгаашье һаань, «Южный» комплекс һүүлэй хоёр жэлдэ үйлэдбэриингөө үрэ дүнгүүдые эли бодо дээшэлүүлжэ байна.

Тусхайлбал, энэ жэлэй үнгэрһэн үедэ, дээрэ хэлэгдэһэнэй ёһоор, 11,3 мянган центнер мяхан гүрэндэ худалдагдаа гэхэ гү, али нёдондоной энэ үеынхиһөө 2 мянга шахуу центнерээр ехэ мяхан гүрэнэй жасада оруулагдаа. Гахай бүхэн дунда зэргээр 110,5 килограмм шэгнүүртэйгээр тушаагдажа, ехэнхинь хоёрдохи, гурбадахи категориин шанартайгаар абтаа. Категориин сэгнэлтэдэ орохогүй, туранхай, жэжэ гахай оройдоошье, байгаагүй.

Нэн түрүүн тэжээлэй тиимэ элбэг бэшэшье һаань, гахайнуудые эдеэлүүлхэ гурим, сагыень наринаар сахижа, таарую нормоор үгэжэ, байранууд соо ариг сэбэр, нэгэ жэгдэ температуратай байлгажа шадаһанай ашаар лэ гахайшадаймнай звенонууд һайн үрэ дүнгүүдые туйлана. Жэлэй эхинһээ хойшо поршоонхо бүхэнэй шэгнүүр сүүдхэдэ дунда зэргээр 536 граммаар (түсэбынь 400 грамм) нэмээгдээ. Үнгэрһэн июльдэ олонхи звенонууд гахай бүхэнэй сүүдхын шэгнүүрые 441 граммаар нэмээһэн байна.

Ахалагша оператор-гахайшад О. С. Хантакшинова, Н. Д. Яковлева, Г. А. Аносова, Ю. А. Курикалов гэгшэдэй звенонууд гахайнуудай шэгнүүрые нэмээхэ талаар һара, квартал бүхэнэй даабариие үлүүлэн дүүргэнэ. Байранууд соохи оньһон түхеэрэлгэнүүдые һайнаар хүдэлгэхэ хэрэгтэ слесарь-сантехнигүүд В. А. Шипунов (бригадир), А. М. Капорский, А. А. Палеев гэгшэд ехэ оролдолго, шадабари гаргана гэжэ тэмдэглэхэ шухала.

Поршоонхонууд болон шахамал гахайнуудай шэгнүүрэйнь ехээр нэмээгдэдэг, тарган томо гахайнуудай мяханда тушаагдадаг болоходо, үйлэдбэриин экономическа үрэ дүнгүүдшье хараа байса дээшэлнэ. Энэ жэлдэ мяханай комбинадта тушааһан бүхы шахамалнуудаймнай 98,7 процентнь дээгүүр категорёор сэгнэгдэжэ абтаа гэжэ дээрэ дурдаа һэм. Энэнь ямар удхатайб гэхэдэ, II ба III категориин мяханай центнер бүхэндэ гүрэн 185—200 түхэриг түлэнэ. Тиимэ категоридо орохогүй муу шанартай мяхан тэрэнэй хахад сэндэ хүрэдэг юм.

Тиигэжэ тарган, шэгнүүр ехэтэй гахайнуудые мяханда тушааһанай ашаар комплекс гансахан энэ жэлэй долоон һарада 250 мянган түхэригэй сэбэр ашаг олзо оруулаа.

Мүн энээнэй ашаар гахайнуудай шэгнүүрые нэмээлгын гаргашашье бага болсжо үгөө. Жэшээнь, гахайнуудай шэгнүүрые 1 центнерээр нэмээхын тула 5,5 центнер тэжээл гаргашалагдаха байһан һаа, тэрэнь 4,4 центнер болоһон байна. Тэрэшэлэн үйлэдбэриин бусад гаргашанууд, тэрэ тоодо ажалай түлөөһэнэй гаргаша бага болоо. Тэрэшэлэн манайда абтаһан гахайн мяханай центнер бүхэн 152 түхэригтэ болоно гэхэ гү, али түсэбөөр хараалагдаһанһаа 18 түхэригөөр хямда болоно.

Ажахынууд манда тус тустаа 18—20 килограмм шэгнүүртэй поршоонхонуудые үгэдэг. Тэдэнииень хэдэн һара соо түргэн түлжүүлжэ, шахажа, тус бүриень 100—110 килограмм татаха болгоод, мяханай комбинадта ябуулнабди.

Энэнь колхоз, совхозуудта хэр ашагтайб гээд харая. Нэгэдэхеэр, ажахынууд эхэ гахайнуудһаа поршоонхонуудые абаад, һара соо эхэнүүдтэнь хүхүүлжэ, томохон болгоһон бэеэрээ манда үгэхэдөө, тэдэниие саашадань яажа түл-

Барилгын талмайнууд дээрэ

БАРИЛГА ХЭНЭ, ЗАҺАБАРИЛНА

Түнхэнэй заһабарилга-барилгын управлениин коллектив һүүлэй жэлнүүдтэ Хэрэн тосхондо нилээд олон байрын гэрнүүдые бариһан, капитальнаар заһабарилһан байха юм. Байгша ондошье тэдэнэр үрэ бүтээсэтэйгээр ажаллажа, түсэбтэ даабаринуудаа сүм бэелүүлнэ. Энэ жэлэй эхинһээ 435 мянган түхэригэй барилга-хабсаралгын хүдэлмэри хэхэ түсэбтэй аад, үнэн дээрээ 471,6 мянган түхэригтэ хүргэжэ, даабарияа үлүүлжэ шадаа. Гэр байра капитальнаар заһабарилгада 105 мянган түхэриг ашаглагдаха ёһотой һэн. Теэд тэдэнэр 117,4 мянган түхэригтэ хүргэһэн байха юм. Ленинэй, П. Лумумбын, Степная, Луговая үйлсэнүүдтэ ажаһуудаг зон заһабарилагдаһан гэрнүүдтээ оробо. Хэлхеэ холбооной узелай, энергонадзорой, электросетиин, санэпидстанциин ажалшадай байха хоёр квартиратай гэрнүүдые хараалагдаһан саг соонь барижа, ашаглалгада тушаагаа. Мүн «Агропромэнергын» захиргаанай байшан баригдаа юм. Г. Д. Буртигаровай хүтэлбэрилдэг бригадын коллектив даажа абаһан объектнүүдээ түргэнөөр, һайн шанартайгаар хэжэ, бусад сооһоо шалгарна. Мүнөө 12 айл бүлын байха байрын гэрэй барилгада тэдэнэр ажаллажа байнхай.

— Наһанайнгаа амаралтада гараһан зон энэ гэртэ ажаһууха юм. Тиимэһээ саг соонь ашаглалгада тушаахын тула барилга түргэнөөр хэхые оролдонобди. Тиихэдээ барилгын шанарта тон ехэ анхарал хандуулнабди, — гэжэ бригадирай туһалагша А. С. Нефедов хэлэнэ.

Энэ бригадада 11 хүн ажалладаг байна. Дүршэлтэй барилгашад М. Зарубин, А. Борбоев, Б. Пронтеев, В. Прокопенко, А. Хусаев, Б. Алексеев гэгшэд бүтээсэ ехэтэйгээр хүдэлжэ, халаанай даабари үлүүлэн дүүргэнэ. Бригадир Геннадий Дамдинович Буртигаровай коллективэйнгээ хүдэлмэри һайнаар эмхидхэһэнэй ашаар барилгашад миин байнгүй үрэ бүтээсэтэйгээр хүдэлнэ. Тэрэнэй оролдолгоор барилгын материалнууд саг соогоо асарагдана. Пилорамынхид, столярна цехэйхид модон материалнуудаар хангана. Пилорамын бригадир А. А. Кокоулинай хүтэлбэрилдэг коллектив хабтагай, брус болон барилгын модон материалнуудые бүтээхэ даабарияа жэлэй эхинһээ урагшатай дүүргэнэ. Управлениин столярна цехэй Б. Ж. Прушеновай бригада магтаалтай һайнаар ажаллана.

Ингэжэ эндэхи бригадануудай оролдосотой һайнаар хүдэлһэнэй ашаар управлениин коллектив барилга хэхэ, гэр байра капитальнаар заһабарилха түсэбүүдээ амжалтатай дүүргэнэ бшуу.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1. А. С. Нефедов; 2. Бригадын гэшүүд М. Зарубин (зүүн гарһаа), А. Борбоев, Б. Пронтеев, В. Прокопенко ба А. Хусаев; 3. Молодо дархан Б. Алексеев.

С. БАЛДУЕВАЙ
фототекст.

Совет ...

МИНСК. Эндэхи солигропромой тоолон тодорхойлхо түбэй мэргэжэлтэд областиин эбэртэ бодо малай һүрэг тухай мэдээнүүдэй автомат банк байгуулһан юм. Үнеэн бүхэнэй уг, ашаг иимэ, хэды дахин тугаллаһан, үнеэдые харууһалдаг һаалишанай нэрэ обог тухай мэдээсэлнүүд тэндэ суглуулагданхай. Энэнь малай ашаг шэмын дээшэлһэнэй гү, али доошолһоной шалтагаануудые шэнжэлхэ арга олгоно. Өөһэдын библиотекэ байгуулха гэжэ түбэй хүтэлбэрилэгшэд баһал түсэблэнэ.

САРАНСК. Республикын Латышевска-Инсарска болон Аксеново-Лямбинска районуудта ажаһуудаг татаар яһатанай хоёр дунда һургуулинуудай бааза дээрэ үсөөн яһатанай һуралсалай түб байгуулагдаба. Эндэ һуралсалай шэнэ жэлэй эхилхэдэ, татаар яһатанай үхибүүд түрэлхи хэлэн дээрээ һураха болоно. Энэ һайн һайхан хэрэг Татаарай АССР-эй арадай эрдэм һуралсалай министерствын гуйлтаар бэелүүлэгдээ юм. Мүнөө Мордовиин автономито республикада тоологдодог гушан национальна һургуулинуудта татаар яһатанай үхибүүдтэ зорюулагдаһан һуралсалай шэнэ түбүүд байгуулагдахаар хараалагдана.

Шэнээр байгуулагдаһан һуралсалай түбүүдтэ дүтэ шадар байрлаһан промышленна предприятинууд хамһабариингаа ажахы хүгжөөхэдэнь мүнгэ зөөреэр туһаламжа үзүүлжэ байха болоно.

ПЕРМЬ. Областиин картада хубилалтанууд оруулагдаа. Районно хоёр Соведүүдэй шиидхэбэринүүдтэ түшэглэн, «Басеги» заповеднигэй газарые 50 мянган гектар хүрэтэр үргэдхэхэ тогтоол облгүйсэдком баталан абаһан юм. Тиигэжэ энэ дайдада модо бэлэдхэхэ ба агнуури хэхэ ябадал хоригдобо.

ЛЕНИНГРАД. «Кировский завод» нэгэдэлдэ шэнэ бишыхан трактор бүтээгдэбэ. Тэрэ шабартай газараар бэлээр ябадаг. Тракторай үшөө нэгэ һайн талань юун болоноб гэбэл, бензинээр хүдэлдэг мотоорынь дизельнэ мотоороор түргөөр һэлгэжэ болохо юм. Энэнь бүри хямда түлишэ хэрэглэхэ арга олгоно. Энэ трактор огородой грядка дээрэшье эрьелдэхэ аргатай.

ТАМБОВ. Кирсановска «Текстильмаш» заводой слесарь, горсоведэй депутат С. Шубиние Пурсовско горхониие абараа гэжэ нютагайхидынь хэлсэдэг юм. Тэрээниие бузарладаг томо предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэдтэй муудалдахаяа тэрэ айгаагүй. Тэрээниие хамгаалхын тула мүнгэнэй жаса байгуулхые хотын хүн зондо депутат дурадхаад, өөрөө түрүүлэн мүнгэ оруулаа һэн. Тэрэнэй жэшээгээр оёдолой «Победа» фабрикын, авторемзаводой, бусад предприятинуудай коллективүүд мүнгэ оруулаа һэн. «Липецкгипрокоммунстрой» тресттэй тус горхониие сэбэрлэхэ хэлсээ горсовет баталаа юм. Подрядчигуудынь 17 километр ута энэ горхониие сэбэрлэхэ болоно.

БИКИН (Хабаровска хизаар). КПСС-эй эндэхи горкомой байрладаг гурбан дабхар байшанда хүүгэдэй хонгёо абяан зэдэлдэг болохонь. Алас-Дурна хизаарай энэ багахан хотодо искусствын хүүгэдэй һургуули эмхидхэхын тула тэрэнэй бүхы байранууд дамжуулагдаа юм. Аппарадай тоогой 10

...эр—Эб найрамдалай бүхэдэлхэйн үдэр

...Н ЖАСА ШЭНЭ ШАТАДА

...сэвет жасые ...0 100 милли... Тэдэнэй ...ай Буряа... [illegible]

Авиазаводой худэлмэришэн Г. Х. Деткина, наһанайнгаа амаралта гараһан Х. Д. Анандаева, Зэдын районой «Коммунизм» колхозой түрүү хонишон Г. С. Цыремпилова, Ивалгын районой Халюутын совхозой һаалишан Ц. Базарова, Гусиноозёрско ажаһуугша Муратов, танай гэр бүлэ, Тункэнэй районой Хэрэн һууринай пенсионерка Д. Д. Халангуева, Загарайн районой Онохой посёлогто ажаһуудаг пенсионерка М. М. Заиграева ба бусад олон зон жэл, һара бүри нангин хэрэгтэ мүнгэ оруулжа, Эб найрамдалай совет жасын, Эб найрамдалые хамгаалха комитедэй хүндэлэлэй грамотанууд, медальнуудаар, тэмдэг-одонуудаар шагнагдаһан.

Энэ мүнгэн хайшаа шэглүүлэгдэнэб гээд олон зон асуудаг. Энээндэ харюу республиканска ба районно гэзетэнүүдтэ толилогдоо, радиогоор, телевидениер дахин дахин дамжуулагдаа. [illegible] 360,9 мянган түхэриг үгөө. 500 мянган түхэриг [illegible] Үгтэһэн мүнгэнэй 177 мянган түхэригынь республикын социальна хангалгын министерствэдэ дамжуулагдаа. [illegible] 150 хүдэлмэрилэгшэ шэнээр ажалда абтаа. Эдэнэрэй салин түлэбэри Эб найрамдалай жасаһаа үгтэнэ гэдэг ойлгосотой ааб даа. «Улаан Хэрэһэнэй ба Улаан Хахад һарын» бүгэдэ республиканска отделенидэ нэгэ жэл хахад сагай хугасаа 94.230 түхэриг мүнгэн дамжуулагдажа, дайнай ба ажалай ветерануудта социальна туһаламжа хүргэгдэжэ болоо.

Республикын Элүүрые хамгаалгын министерствэдэ 40 мянган, дайнай ветерануудай госпитальдо 10 мянган түхэриг энэ жасалаа үгтөө. Иигэжэ үбшэн зоной эдеэ хоол һайжаруулха, эм дом, медицинскэ түхеэрэлгэнүүдые худалдан абаха арга олдобо. «Анхарал» гэһэн программаар хараглагдаһан энэ туһаламжа саг үргэлжэ үзүүлэгдэжэ байха юм. Интернациональна хани барисаанай клубуудта, колхоз, совхозуудта байгуулагдаһан ветерануудай гэрнүүдтэ ба арадай дипломати байгуулгада манай жасаһаа 40 мянган түхэриг һомологдобо. Жэшээнь, Советскэ районой байгуулагдаһан сэрэгэй-патриотическа клубта 10 мянган түхэриг мүнгэн дамжуулагдажа, үхибүүд элдэб спортивна түхеэрэлгэнүүдые, ашаанай автомобиль, формонуудые худалдан абаба. Эндэ тэршээ, «хүмүүжүүлхэдэ хэсүү» гээд нэрлэгдэһэн үхибүүд суглардаг. Бодото дээрээ эдэнэр эгээл һонюуша эдиршүүл юм. Эдэнэрэй сүлөө сагые һонирхолтойгоор, зүбөөр эмхидхэбэл, хэнһээшье дутуу бэшэ хүнүүд болохол.

Жасада ехэ мүнгэ үгэдэг зондо [illegible] Япон, Югослави, Энэдхэг, Куба [illegible] абадаг. Харин гүрэнүүдһээ [illegible] үхибүүдые жасамнай тэдхэнэ.

Эб найрамдалай жасада бүхы зоной мүнгэ оруулдаг һаань, бидэ үшөө үргэн арга боломжонуудтай байха байгаабди. Республика соо [illegible] жэлдээ 37 мянган [illegible]. Харин Днепропетровско ба Горьковско областинуудта ажаһуугша бүхэн 4—5 түхэриг [illegible] дамжуулдаг байна. Горький хотын [illegible] 15 түхэриг [illegible] 45 түхэриг нангин жасада [illegible] Олон тоото предприятинууд, эмхи зургаанууд, барилгын организацинууд, кооперативууд Эб найрамдалай жасада [illegible]

Мүнөө дээрээ Эб найрамдалые хамгаалха совет комитедэй байгуулалые хубилгаха тухай үргэн хөөрэлдөөн гарана. Зариман тус комитедэй орондо «Эб найрамдалай ба эбтэй зэтэй байдалай федераци» байгуулха хэрэгтэй гээд тоолоно. Байгша оной сентябрь—октябрь һарануудта бүхэсоюзна зүбшэн хэлсэлгэдэ энэ асуудал табигдаха юм. Эб найрамдал хамгаалха совет комитет хадаа совет гүрэнэй уласхоорондын политикые гадаадын гүрэнүүдтэ хамгаалха гэһэн зорилготойгоор байгуулагдаһан байгаа. Харин «Эб найрамдалай ба эбтэй зэтэй байдалай федераци» дэлхэй дээрэхи ажамидаралые хамгаалжа, арадуудые эблэрүүлхэ, дайн дажаргүй байдалда уряалха, экологическа аюулгүй байдалай түлөө тэмсэхэ гэһэн хараа шэглэлтэй. Энэ федерациин уряа доро шэнэ хүдэлөөн эхилжэ, Эб найрамдалай жасые мүнгэн зөөрэзр тэдхэхэ ааб даа.

В. БАЗАРОВ,
Эб найрамдалые хамгаалха республиканска комитедэй түрүүлэгшын орлогшо.

Түрэл хэлэмнай — түшэг хэшэгнай

БАГШАНАРАЙ ҺАНААЕ ЗОБООНО

БУРЯАД зон гээшэ анхан урда сагһаа уран, баян буряад хэлээрээ омогорходог байһан гээшэ ааб даа. Тиимэһээл яһала олон хэлэ бэшэгэй эрдэмтэд, шэнжэлэгшэд ургаан гараһан гээшэ.

Орой хамта дээрэн абаха болоо һаа, яһала олон тоото уран зохёолшод, поэдүүд болон драматургнууд шэнэнэй шэмэг, ухаан бодолдо тэнкээл үгэмөөр зохёолнуудые бэшэжэ, буряад литературынгаа алтан жасада хубитануудаа оруулһан, саашань хүгжөөлсэһэн гэжэ бултанда мэдээжэ. Иимэхэн ажалай ба амжалтын эшэ үндэһэниинь — жэнхэни буряад хэлэмнай болоно ха юм.

Манай хэлэн хүнүүдэй хоорондоо ойлголсон харилсаха арга зэбсэг байхаһаа гадна, мүн лэ соёл болбосоролоо, эрдэм гэгээрэлээ ба ёһо заншал, гурим дүримөөшье хүгжөөхэ шухалын шухала зүйлнай болоно.

Энэ үнэтэ баялигай эзэн — өөрөө арад зон. Мүнөөдэрэй үхибүүдтэ, ерээдүйн арад зондо иимэ һайхан эрдэни баялигые саашань дамжуулха зон хадаа буряад хэлэ ба литературын багшанар болоно.

Һаяшаг бидэнэр, нютаг бүриин түрэлхи хэлэ ба литературын багшанар сугларжа, дүй дүршэлөөрөө хубаалдаха, шадабари болон мэдэсэеэ һэргээн үргэдхэхэ курсада һурабабди.

Багшын эрдэм болбосорол дээшэлүүлхэ дээдэ һургуулида һуралсажа байха үедөө гол шухала гэхэ гү, али проблемнэ асуудалнуудаар хөөрэлдэжэ, зүбшэжэ, тоосолдожо сагаа үнгэргэдэг байбабди. Тиихэдээ буряад хэлэнэй хамаг «үбшэн» хадаа үндэһэн хэлэнэй мартагдажа хэрэгсэлһээ гаража байһанһаа болоно гээшэ гэлсээбди.

ОН ЖЭЛНҮҮДЭЙ ошохо бүри арад зоной ажабайдал түргэн хурдаар урагшаа дабшажа, шэнэдхэн хубилгагдажа, бүхы ажабайдалда ба манай хэлэндэ ондоо арадуудай, илангаяа агуу ехэ ород арадай нүлөөн айхабтар ехээр мэдэгдэбэ. Ажабайдалай хубилхада, зоной эдлэл хэрэгсэлдэ, байдалдань шэнэ шэнэ, урдань мэдэгдээгүй юумэнүүд бии болоно, буряад хэлэндэмнай неологизмууд — шэнэ үгэнүүд бии болоно. Энэ абтаһан үгэнүүдые хэрэглэн, өөрынгөө түрэл хэлые улам баяжуулха, саашань хүгжөөхэ ёһотой байһан аад, абтаһан үгэнүүдые хэрэгтэй хэрэгшьегүй газарта хэм гаднаар хэрэглэжэ, түрэл һайхан буряад хэлэеэ холимог, муухай ба ойлгосогүй болгожо шадаабди. Саашадаа эхынгээ хэлые түри түриһөөр, үгы шахуу болгообди гэбэл ехэл алдуу болохогүй гэжэ һанагдана.

Мүнөөдэрэй байдалаар сэбэр буряад хэлэн дээрээ ойлголсон хөөрэлдэдэг залуушуул, үнгэрхэдөө дунда ба аха үетэнэй олдохонь бэрхэтэй болонхой. Барандаал холимог гү, али ород хэлэн дээрэ харилсан ойлголсоно.

Ямар бэ даа 20—30 жэлнүүдэй турша соохоно бүхы обществоороо, түрэлхи һайхан хэлэеэ бузарлан, балартуулжа шадаһан байнабди. Гэбэшье арадуудай хани барисаанда ба бага яһатануудай хүгжэлтэдэ хабаатай асуудалнуудые һэргээн бодхоожо байһан энээхэн үедэ буряад хэлэеэ сэбэрлэн хүгжөөхэ уялга үсөөхэн тоото хэлэ бэшэгэй эрдэмтэд болон дээдэ, дунда ба эхин һургуулиин багшанарта даалгагдаба. Юундэб гэхэдэ, энэ хэлэеэ мэдэхэеэ, сэгнэхэеэ, һайхашаан дууряахаяа болиһон зонһоо ямар туһаламжа хүлеэжэ бололтойб?..

МҮНӨӨДЭРЭЙ байдалаар буряад хэлэ ба литература ургажа ябаа үетэндэ зүбөөр, шанартайгаар зааха гээшэ тиимэ бэлэн хэрэг бэшэ болоод байна. Ушар юуб гэхэдэ, 1-дэхи классто ороходоо хахадһаа ехэнхи хүүгэд буряад хэлэеэ ёһотой мэдэхэгүй ерэнэ бшуу. Ушар иимэһээ тусхай урок, словарь гэхэ гү, оршуулга-хэшээл хэхэ баатай болонобди. Иимэ хэшээлээр һуралсалай программые саг болзор соонь һайнаар зааха аргагүй. Энэ хадаа буряад хэлэнэй багшанарта ушардаг гол бэрхэшээлнүүдэй нэгэниинь болоно.

Эхин ба дунда классуудта ород хэлээр хэшээл соо хэрэглэхэ таблицанууд, темэ темээр хэгдэһэн зурагууд, һурагша бүхэндэ тарааха элдэб ондоо хэрэгсэлнүүд, хараад, зохёон бэшэхэ томохонууд үнгэтэ зурагууд гэхэ мэтэ байгаа һаа, буряад хэлэнэй хэшээл заахада угаа туһатай байха бэлэй, һургуулинуудаар ябаад харабал, байһан хэрэгсэлнүүд үсөөн, ехэнхидээ хуушан программаар байдаг байха юм.

ИУУ-гай курсада байхадамнай, буряад хэлэ ба литературяа зааха асуудалаар һанамжаяа хэлэгты, бэшэгты гэбэ гэзшэ. «Үбшэн зоболоноо» хэлэхэ арга олдоһондонь баярлаһан багшанаршье түргэхэн хэлсээд, иимэ һанамжа оруулбабди:

1. Уран зохёолшодой зохёолнуудые заахада туһа болохыень, программаар үзэгдэхэ зохёолшо бүхэнөөр тематическа комплекс хэрэгтэй. Тэрэ комплекс соо иимэнүүд юумэн байгаа һаа һайн: уран зохёолшын дүрэ зураг, (литературна) архив тухай, номой гадарта зурагдаһан хуудаһанай ара талада энэ зохёолой гол удха ба үйлэдэгшэ нюурнууд, үзэгдэхэ зохёолнуудай удхада тааран шэмэглэл-зурагууд; һурагша бүхэндэ тарааха упражнени, асуудал ба даабаринууд (карточканууд) зохёолшо тухайшье, зохёолоорньшье пластинканууд, драматическа зохёолнуудаар артистнуудай наадажа байһан фото-зурагууд г. м.

2. Арадай аман зохёол заахада туһа болохоор үльгэр, онтохон, дуунуудтай пластинканууд.

3. Буряад ороной түүхэ ба хүгжэлтыень харуулһан үнгэтэ гү, али фото-зурагууд.

4. Урданай буряадай ажабайдал харуулһан зурагууд: 1 гэр байра, эдлэл, хубсаһа хунар, зэр зэмсэг, унаа, тэргэ, шарга, эдеэ хоол, зүүдхэл, гоёлто гэхэ мэтые харуулһан; алташа, мүнгэшэ, модошо дархашуулай, хибэс, һэеы, тууза, татааһа нэхэдэг, уран оёдолшо эхэнэрнүүдэй, арһаар һур тоног, зэмсэг хэжэ байһан; малаа ажаллажа, адуулжа байһан, үбһэ хулһаа сабшажа, хураажа байһан, һү тараг сэгээ хэжэ байһан гэхэ мэтэ үнгэтэ зураг-плакадууд. Үшөө сагаалган, зөөдэл, обоо тахилга харуулһаншье зурагууд хэрэгтэй.

ИИМЭ эрилтэ һанамжаяа бэшээд, ехэл найдажа, зүрхэ сэдьхэлээ хүдэлгэн хүлеэхэбди. Тиигээд багшанарай эрдэм мэдэсэ дээшэлүүлхэ дээдэ һургуулиин ИУУ-гай методист харюу үгэхэдөө: һургуулида заадаг багшанар эдэ бүхы зүйлнүүдые хэхэ ёһотой гэбэ.

Һургуулиин багшанар тушаа хэлэхэдэ — багшанар тус бүрэз кабинедээ баяжуулха, хэшээл үнгэргэхэдэ хүнгэн болгохо элдэб туһаламжа зүйлнүүдые шадаха зэргээрээ хэжэл байдаг гээшэ ааб даа. Тэдэ эдэ зүйлнүүд багшын, мүн шадамар һурагшадайнь айхабтар ехэ үнэтэ сагиень эзэлдэг. Зарим бэлэдхэлнүүд балай ехэ үзэмжэгүйгөөр хэгдэһэн дээрэһээ, һурагшадай анхарал татадаггүй байхаһаа гадна, үхибүүдэй уран маягай хүгжөөхэ талаар буруушье нүлөө үзүүлжэ болохол.

Гэхэтэй хамта багша бүхэн уран зураашан гү, фото-зураг гаргагша, дууша гү, али бүжэг наадагшын шадабаритай байна бэшэ ха юм. Тиимэ болохолоороо бэлэн хэрэглэмжэ юумэнэй үгы байхадань, хэшээлынь һонирхолтой, ойлгосотой, хадуугдасатай, шэнэ эрмэлзэл мэдэрэл түрүүлмэ болгохо гэзшэ угаа хүшэр.

Үндэһэн буряад хэлэеэ жэгтэй һайханаар үхибүүдтэ шэнгээн заахын тула мүнөө сагай багша сагһаа, сагай эрилтэһээ гээгдэнгүй ябахын тула политическэ, теоретическэ ба методическа мэдэсэеэ үдэр бүхэндэ баяжуулжа, уншажа, шэнжэлжэ үзэжэ байха ёһотой.

ЗАРИМ багшанар, илангаяа залуу багшанар, энэ дээрэ дурсагдаһан тематическа комплекс соо хэлэгдэһэн зүйлнүүдые өөһэдтөөшье хараа үзөөгүй, оложо, зохёон таарулжа, хэшээлдэ хэрэглэхэ арга боломжогүйл. Гадна багша бүхэн тусхай нэгэ классые хүтэлэн хүмүүжүүлэгшэ байжа, тэдэнтээ элдэб хэмжээ ябуулгануудые эмхидхэхэ, тэдэнэй түрэлхидтэй ажал ябуулха, үхибүүдтээ ажалда, аяншалгада ябаха гэхэ мэтэ угаа олон ондоо үүргэ дүүргэхэ ёһотой болодог. Али гэбэл, багша арад зоной дунда ябуулха ниитын ажалда эдэбхитэй хабаадаха ёһотой гэжэ бидэ мэдэнэбди. Тэрэнһээ гадна багша гэр бүлын гэшүүн, эжы гү, али аба, хүнэй нүхэр, гал гуламтаяа хүгжөөн сахигша, өөрынгөө үхибүүдые хүбүүлагша, хооллуулагша, хүмүүжүүлэгшэ болоно ха юм. Теэд саг хүртэнэгүй.

Энэ хурса, хурдан, түргэн, мэргэн сагта гэаруугаар, үхибүүдэй ухаан бодолдо гүнзэгыгөөр шэнгэн орохоор ном зааха, ёһотойгоор багшалха эрхэ нүхэсэлэй бии болгоогүй һаа, һайн дүн, эрхим амжалта түйлагдаха гэзшэ бэлэн бэшэ, бэелүүлэгдэшэгүй хэрэг болоно бшуу.

Олондо мэдээжэ саг зуурын буряад хэлэнэй доройтолго хадаа саашадаа буряад литературын хүгжэлтэдэ, шэнэ уран зохёолшод, поэдүүд болон драматургнуудай урган гаралгада хүлисэгдэшэгүй ехэ паатал ушаруулха бэшэ юм гү гэжэ һанахаар.

Ажабайдалай урагшаа эршэмтэй дабшажа ябаһан үе сагта шэнэ зохёолшод, поэдүүд олоор гаража байха ёад, тад ондоо эрхэ байдал тохёолдожо болохол. Хэрбээ олон, шэнэ зохёон бэшэгшэдэй бии болоо гаань, илгарма бэлигтэйшүүлынь урагшаа гаража, үлүү ехэ үрэ дүн гараха, тэдэнэр гусгаар үндэр амжалта түйлаха байгаа.

Эдэ мэтын хохидолнуудһаа [illegible] арга гансал жэнхэни буряад хэлэеэ эрхимээр зааха, залуу үетэндэ шэнгээлгэ, үндэһэн хэлэеэ эршэмтэйгээр хүгжөөлгэ болоно.

Бодолгын болон бусадшье предмедүүдые зааха талаар урдань бии байһан хэрэгсэлнүүд хуушарһан дээрэ тоологдоод, компьютер, микрокалькулятор гэхэ мэтэ шэнэ шэнэ хэрэгсэлнүүд бии болобо ха юм.

Иимэ түргэн хурса сагта, өөһэдынгөө ерээдүйн халаание һургаха, хүмүүжүүлхэдэ туһалха тематическа хэрэгсэл хэхэ тиимэл һаа хүшэр хүндэ, харюулгадашагүй үнэтэй ажал болоно гэзшэ гү?

Хубилган шэнэдхэлгын гүрим баримталжа, үгытэйгээ дурдаад хуушаараа байбал, тэрэниие дэлгэрүүлэн нэбтэрүүлэгшэдтэ туһаламжын ерэхэнь хэзээ гэзшэб?..

Эдэ асуудалнууд буряад хэлэ ба литературын багшанарай һанаае зобооно. Эдэ эрилтэнүүдые бэелүүлжэ, шиидхэжэ шадаха тушаалда һуугаашадшье шэнэ сагай түргэн гүйдэлөөр аяалтай бүтээжэ, арадайнгаа үндэһэн жэнхэни буряад хэлэеэ хүгжөөхэ талаар хубитаяа оруулыт гэжэ уряалнабди.

Б.-Х. ЦЫРЕНДОРЖИЕВА,
Агын 1-дэхи дунда һургуулиин буряад хэлэ, литературын багша.

Һуралсалай шэнэ жэл эхилбэ

«Дахяад намар эрьебэ, дабхаса субаяа үмдэгты гэбэ...» Таабари һэн гү, али дуунай үгэнүүд юм һэн гү, үни зааһанай сээжэдэм үлэһэн эдэ мүрнүүд намарай ольбоной үзэгдэхэдэ, ходол һанаандам ородог.

Эгээл иимэ үдэр — намарай ольбоной унахын урдахана

«...ДАБХАСА, СУБАЯА ҮМДЭГТЫ ГЭБЭ»

һургуулиин үүдэн сэлигдэжэ, һуралсалай шэнэ жэл эхилдэг гээшэ ааб даа.

1947 ондо би өөрөө бэлэдхэлэй класста ороо һэм. Ород хэлэндэ үхибүүдые һургаха гэһэн зорилготойгоор тэрэ жэлдэ анха гүрүүнээ бэлэдхэлэй классууд буряад һургуулинуудта нээгдэһэн юм. Хоёрдохи классһаа ород хэлэнэй предмет үзэжэ эхилдэг байһан аха үетэнһөө үлүүгээр ород хэлэндэ һураһанаа мэдэнэшьегүйб. Зүгөөр ород үетэнһөө нэгэ жэлээр таһаржа, болбосоролой аттестат абаха байһандаа, би һанаандаа һөөл голхордог, доромжологдоһон шэнгеэр досоогоо һанагша һэм.

Буряад багшанарай, олониитын шанга тэмсэлэй ашаар тэрэ үеын бэлэдхэлэй классууд 1960 онһоо болюулагдаа бэлэй. Тэрэшье — тэрэ.

Үе сагай эрьесэ түргэн байна. Өөрөө эхэ хүн болонхой, түрүүн басагаяа, һүүлдэнь хүбүүдээ нэгэдэхи класста оруулха гэжэ һургуули тээшэ хүтэлжэ ябаһанаа һанахада, баһал һая шэнги.

Харин мүнөө жэлдэ басаганайми ехэ хүбүүн һургуулиин шаби болохонь. Ажабайдалдамнай, һуралсалай зургаануудта алибаа юумэнэй һайн тээшээ хубилжа байһан сагта ехэ зээмни һургуулиин шаби болохонь гээшэ

Эндэ юу хэлэхээ һанаабши гэхэдэ, бүхы үхибүүдые бараниень зургаан наһатайдань һургуулида заатагүй оруулха гээшые би буруушаадаг хүм. Ухаагаа гүйсөөдүй, үурай шэнээн бэетэй багашуулые дан эртэ һургуулида оруулжа зобооһоной хэрэггүй байгаа. Харин байгаалиһаа хубилжа түрэһэн гэхэ гү, али түрэлхиин түргэн түймэр бэлигтэй үхибүүдые 3—4—5-тайданьшье һургуулида һургахаяа эхэ эсэгэнь өөһэдөө мэдэг лэ!

Һуралсалай шэнэ жэлэй эхилһые һамбаашелан, бүхы түрэлхидэй зүгһөө республикынгаа багшанарые, илангаяа Улаан-Үдын 48-дахи һургуулиин багшанарай коллективые халуунаар амаршалха, ажалдань амжалта үреэхэ байнаб.

Х. САНГАЕВА,
Улаан-Үдын вагонно депогой хүдэлмэрилэгшэ.

ЗУНАЙНГАА АМАРАЛТАДА

...һаа танюул... ...мы хэлэгдэ... ...нэй абари... ...зориг эгээл ...байһандал ...хатуужа... ...ндаа ямар ...хэр бэ ...хүбүүн, ба... ...жэлээ шэ... ...тай байна. ...укци үйлэд-

бэрилөөб, хэр ехэ олзо оршо асарааб гэхэ мэтээр ганса нэгэ талаһаань һургуулиин шабинарай ажалые сэгнэжэ яабашье болохогүй. Түрэл һайхан дайдаяа элдүүрилжэ, залуухан гархануудаараа наһандаа түрүүшын овощ ургуулһан эдэнэрэй зүрхэ сэдьхэлэй баяртай сохилсые дуулаа һэн гүт? Заабол шагнаархаарайт.

Кабанскын районой Селенгинскын 3-дахи дунда һургуулиин ажалай ба амаралтын лагерь нуурай эрьедэ, Ташаргана-та гэжэ нэрлэгдэнхэй үзэсхэлэн һайхан газарта түбхинэдэг юм.

— Энэ лагерьта ба һургуулиин дэргэдэхи участогта зундаа зуун табин һурагшад ажаллаа, — гэжэ тус һургуулиин директор Г. Г. Чебышева хөөрэнэ. — Селенгинскын ЦКК-гай директор В. О. Гейдебрехтэй ба энэ комбинадай хамһабариин ажахын директор Г. П. Купцовтой зүбшэһэнэй удаа гурбан звено байгуулаа бэлэйбди. Ахалагша классуудай һурагшад барилгашадай звенодо, бусадынь малшадай ба зүгы үсхэбэрилэгшэдэй звенонуудта ороо һэн. Эдир барилгашадай звенодо Брянск һууриндахи айлнуудай ажаһуухаяа болиһон хуушан гэрнүүд үгтөө. Эдэнэр багша В. П. Власовай ударидалга доро тэдэ гэрнүүдые задалжа, лагерьтаа асараад, фундамент табижа, гэрнүүдые шэнээр барая һэн. Хажуудань халуун паартай бани бариха тухай дурадхалые үхибүүд бултадаа дэмжэжэ, үлэгшэ бревнонуудһаа ехэ һайн бани бодхоогдоо. Энээнһээ гадна барилгашадай звено зунай хаһын столово, эдеэ хоол хадагалха погреб түхеэрэн бария.

Барилгада хабаадаһан хүбүүд һула сагаа үнгэргөөгүй. Эдэнэр 20 мянган түхэригэй барилга-хабсаралгын хүдэлмэри хэбэ. Хүбүүн бүхэн 250 түхэриг түлбэри абаха болоо юм. Дима Фрышкин, Саша Бернаев, Юра Пахомов, Игорь Бриков, Витя Каленых бусадһаа ехээр оролдожо ажаллаа гэжэ тэмдэглэлтэй.

Зүгы үсхэбэрилэгшэдэй звеное гэр бүлын ажабайдалай этикэ ба психологи заадаг багша Ф. Л. Ремешевская толгойлоо.

— Хамһабариин ажахыһаа зүгынүүдэй долоон үүр абажа, хүшэ тамиргүй зүгынүүдые тэнжээжэ, һайнаар хооллуулжа эхилээ һэмди. Мүнөөдөө тэдэмнай арбан нэгэн үүр болонхой. Үхибүүд зүгынүүдэй ажабайдалые анхарһантайгаар адаглажа, эрдэм мэдэсээ дээшэлүүлээ, — гэжэ Фаина Леонидовна хөөрэнэ.

Малшадай звено туталнуудые адуулжа, шэгнүүрыень үдэр бүри нэмээгээ юм.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Эдэ үхибүүд бүхэли зундаа зүгынүүдые үсхэбэрилөө (зүүн гарһаа) Борис Мурзагалиев, багша Ф. Л. Ремешевская, Женя Шмельков, Игорь Алсанов.

М. СУТУРИНАЙ фототекст.

МОНГОЛ ОРОН: өөрын зам

Эхин үедэ хожомдоһоноо хүсэлдүүлхээ яараһан юм шэнги Монголой Арадай Республикада боложо байһан хубилгэн шэнэдхэлгын үйлэ хэрэгүүд айхабтар эрид байна. Тиигэжэ энэ талаар Азиин бүхы социалис оронуудһаа холо урагшаа гараад ябана гэхэдэ алдуу гарахагүй. Бүри һая хада «Арадуудай вождь» Сталинай хүшөө Улаан-Баатарта хэлбэришэгүй мэтээр харагдан байһанаа, олон партийна үндэһэн дээрэ Арадай Хуралнуудта сүлөө һунгалтанууд үнгэргэгдэбэ, США-гай Гүрэнэй секретарь албанай хэрэгээр ерээд ошобо. Ниитын ажабайдалые демократизацилга болон уласхоорондынгоо харилсаануудые үргэдхэлгэ МНР-эй мүнөөнэй ажабайдалай гол шэнжэнүүд болоно гээшэ ха.

«Украина Монгол хоёр Советскэ Союзай республиканууд» гэжэ минии нэгэ танил англичанин-дипломат ямаршье шоггүйгөөр хэдэн жэлэй саана тоолодог байһан юм. Энэ Түбэй Азиин орон тухай ондоо зоной юу мэдэхэ байһаниинь энээнһээ уламжалан гансата хэлэхээр ааб даа.

Тус орондо феодализмда эсэргүү хубисхал 69 жэлэй саана болоо бэлэй. Зүгөөр тиихэдэшье гадаада дэлхэйһээ таһарһан зандаа байгаа. Бүхы харилсаа холбоонуудаа гансал СССР-тэй, һүүлдэнь бага сагаар СЭВ-эй гэшүүн бусад оронуудтай тааралдуулан эрхилдэг байгаа гээшэ. 50-яад онуудта МНР-ые СССР-эй нэгэ хуби болгон оруулха тухай сэхэ хэлэгдэдэг болоод байһан юм.

Тиихэдэ республика соогоо нэгэдэхи хүтэлбэрилэгшэ үшөө болоогүй байһан Ю. Цеденбалай үүсхэлээр иимэ хуулита актын проект бэлдэгдэжэ байһан юм.

«Социализмын Сталинай түхэл маягай батажаһан, түбһөө сэхэ ударигдадаг гүрэниие байгуулгын, нэгэ хүндэ шүтэлгын» үе байгаа гэжэ Ю. Цеденбалай засаг барижа байһан хаһые мүнөө Монгол орондо нэрлэдэг болонхой. Монголой Арадай-революционно партиин июлиин һүүл багаар болоһон Пленум дээрэ Ю. Цеденбалтай хамта хүдэлһэн партийно-гүрэнэй хүтэлбэрилэгшэдэй ажал ябуулгада сэгнэлтэ үгтэһэн байха юм. Мүнөө пенсидэ гараад Москвада байдаг урданай гүрэнэй хүтэлбэрилэгшэтэй хамта хүдэлһэн эгээл дүтынь долоон ажал ябуулагшад тиихэдэ партиһаа гаргагдаһан байна. Бусад зариманда партийна зэмэ тохогдоо.

Ю. Цеденбалай ябамсаар, хоёр хахад жэлэй саана Монгол орондо хубилган шэнэдхэлгэ соносхогдоо һэн. Тиигэбэшье тэрэл июль соо һунгагшадтай уулзажа байхадаа, Монголой правительствые толгойлогшо Ш. Гунгадорж энэ хугасаа соо шиидхэхы хубилалтанууд болоогүй байһаар гэжэ мэдэрхэ баатай болоһон байха юм. Тэрэнэй һанамжаар экономическа харилсаануудай реформонуудай залан шууд бэшэ байһаниинь энээнэй гол шалтагаан болоно.

Тиигэжэ март соо болоһон үйлэ хэрэгүүд ушарһан байгаа гээшэ ха. Монголой Демократис нэгэдэлэй гэшүүд гээшэбди гэжэ өөһэдыгөө соносхоһон бүлэг залуу хүбүүд ороной ажабайдалда бүри эрид хубилалтануудые хэхэ эрилтэ табяад, үлэн хооһон байхамнай гэжэ мэдүүлэн, правительствын байшангай урда һууһан байгаа. Мартын 7—9-дэ хэдэн мянган хүнүүд жагсаал үнгэргэжэ, тэдэнэрые дэмжэжэ байһан тухайгаа мэдүүлээ һэн. Энээнэй һүүлээр МНРП-гэй ЦК-гай Политбюро бүхы дээрээ отставкада гараа бэлэй. Партиин яаралтай съезд сугларжа, шэнэ хүтэлбэриеэ һунгаа.

СССР-тэ улам гүнзэгыржэ байһан хубилган шэнэдхэлгын нүлөөн эндэ байгаа гү? Байгаа гэжэ һанагдана. Тиимэһээ эгээл эдэбхитэй, нүлөө ехэтэй политическэ шэнэ хүдэлөөнүүдэй манлайда дабшагшад совет дээдэ һургуули дүүргэгшэд байна ха юм. Монгол орониие шэнэдхэлгын мүнөөнэй үйлэ хэрэгүүдтэ бүхы совет юумэнэй урда доро һүгэдэхэ ябадал эрид буруушаагдан хаягдана, тэрэл зуура манай хубилган шэнэдхэлгын хараа бодолнууд эдэбхитэйгээр халагдан абтана.

Мартын һүүлээр Монгол ороной политическэ карта эрээ мараан болошоо һэн. Манай дурдаһан Монголой Демократис нэгэдэлэй үндэһэн дээрэ Монголой Демократис парти (МДП) бии болгогдоо. Социал-демократическа парти болон Национальна Дэбжэлтын парти мүн лэ эмхидхэгдээ. Буддистнууд өөрын партитай болоо һэн. Шэнэ партинуудай болон хүдэлөөнүүдэй МНРП-тэй харилсаануудынь юрын бэшээр хүгжөө юм. Энэ ойлгосотой гэжэ һанагдана. Засаг барижа байһан партитай зүришэлдөөнһөө тэдэнэр мүндэлөө гэжэ һануулая.

Һая болоһон һунгалтын үедэ Монголой Арадай-революционно парти Арадай Агуу ехэ Хуралай депутадуудай мандадуудай 70 гаран процентыень абаа. Ондоо дүн түйлагдаха гэжэ хүлеэхээршье бэшэ һэн. Юуб гэхэдэ, аяар далаад жэлэй турша соо политическэ ори ганса эмхи байгаа ха юм.

Мүнөө ушараад байһан экономическа уналгын байдалһаа ороноо хайшан гээд гаргахабди гээд МНРП дурадхана гээшэб? Мүнөө соносхогдоһон экономическа шэнэ политика Монгол ороние дэлхэйн хүгжэлтэ түгэс, түрүү гүрэнүүдэй нэгэн болгохо гэжэ тэдэнэр мэдүүлнэ. Эгээл хүгжэлтэ түгэс гүрэнүүдтэй харилсаһанай ашаар технологическа шэнэдхэлгэ түйлаха, тааралдуулагдадаг дэлгүүрэй экономикодо орохо гээд тус политика соо хараалагдана. Хари гүрэнүүдһээ туһаламжа абаха тухай Хуулиин абтаһанһаа хойшо Японтой, Урда-Солонгостой, Зүүн-Урда Азиин оронуудтай харилсаануудаа Монгол орон эрид эдэбхижүүлээ. Тиигэжэ тон олон хамтын предприятинууд бии болоо.

Тиимэһээ нэгэ иимэ асуудал табиха хэрэгтэй болоно: һая болотор саг үргэлжэ харилсадаг байһан СССР-ые яаха болоноб? Юуб гэхэдэ, экономикодошье, политикадашье эрид годиролтонууд хэрэггүй гээд тоологдодог ха юм. Дан үнэ сэн ехэтэй байдаг гээд дүй дүршэл харуулна. Манай оронтой хамта баригдаһан предприятинуудта МНР-эй электрын элшэ хүсэнэй 86,4, шулуун нүүрһэнэй 83, цементын 96, талханай, һүнэй продуктнуудай 100 процентнь үйлэдбэрилэгдэдэг ха юм. Тиигэжэ бата бэхи экономическа харилсаанууд тогтонхой.

Александр МИНЕЕВ.
(ТАСС).

ТАСС
ХИЛЫН
...НАҺАА

...Баруун ...хэхэдэ, США... ...н хүн алаг-... ...н үнгэргэг-... ...ын ёһоор ...индустриальна ...лэ түгэс 21 ...нда зэргын ...доо хүнүү-... ...дахин олон ...бооото Шта-... ...на.

Австрида ...ондо орхо-... Германида-... ...дахин олон ...ор наһанай ...улхадаа бо-... ...имэ наһатай ...арһан гээл-... ...сад оронуу-... ...дунда зэр-... ...олон. Тиихэ-... ...рнуудта буу ...энэ, энээн-... ...үнүүд бэеэ таниха байһан байна. Урданьшье эдэ бүгэдын мэдээжэ байбашье, энэ шэнжэлэлгын дүнгүүд олон юумэ мэдэхэ шэнжэлэгшэдыешье айхабтараар гайхуулһан байна.

ЛОНДОН. Ерэхэ жэлдэ Англида саарһан мүнгэнэй сэнтэй уналга дунда зэргээр 6,2 процент болохо, промышленна үйлэдбэриин хэмжээн ходо бага боложо байха, ажалгүй зоной тоо һара бүхэндэ 30 мянган хүнөөр олошорхо гэжэ багсаамжалагдана. Британиин промышленностиин конфедерациин гурбан һара бүхэн соо нэгэ удаа тунхагладаг элидхэл соо иимэ тобшололнууд хэгдэнэ. Национальна промышленностиин хүгжэлтын саашанхи хараа замуудые болон консерваторнуудай правительствын абаһан хэмжээнүүдэй хойшолонгуудые шэнжэлээд байхадаа, тус хэрэг бүтээхы эмхиин экспертнүүд байгша квартал соо саарһан мүнгэнэй сэнгэй уналга 10,2 процентдэ хүрөөд, жэлэй һүүл багта 9,2 процент болотороо унаха.

Муу хойшолонгууд тухай һанамжанууд эдэ бүгэдөөр хизаарлагданагүй. Экономистнуудай һанамжын ёһоор 1991 оной тэн болотор экономическа ургалтын хэмжээн нулевой хэмжээндэ байха юм. Тиигэжэ ажалгүй зоной тоо 1,6 миллионһоо 1,8 миллион хүрэтэр олон болохо гээд багсаамжалагдана.

БЭЭЖЭН. Хилын саана ажаһуудаг хитадуудай, мүн Гонконгдо, Макаодо байдаг баян угсаатанайнгаа мүнгэн зөөри оронойнгоо экономико хүгжөөлгэдэ хэрэглэхэ зорилготойгоор КНР-эй Гүрэнэй Совет мүнгэ һомололгын шэнэ гүримүүдые баталан абаба. Тиигэжэ хилын саана ажаһуудаг 25 миллион хитадуул угсаатанайнгаа Эхэ орондо өөрын фирмэнүүдые нээхэ эрхэтэй болобо. Хамтын болон кооперативна предприятинуудые бии болгоходонь, бусаалтатай наймаа хэхэдэнь, акцинуудые болон бусад үнэ сэн ехэтэй саарһануудые, мүн эд зөөри, хэрэгсэлнүүдые худалдажа абахадань, газар эдлэхээ абахадань эдэ бизнесменүүдтэ хүнгэлэлтэнүүд үгтэхэ.

• • •

Үшөө нэгэ эдилгэ абаһан алба хаагша Хитадта хэһээгдэбэ. Хүбэй провинциин түб болохо Ухань хотодо гадаадын харилсаануудай управлениие хүтэлбэрилэгшэ байһан Чжан Гожун саазалагдаба. 228 мянган (48 мянган доллар) юаниин эдилгэ абаһанайнгаа түлөө тэрэ Хитадай Арадай республикын Арадай Верховно сүүдээр толгойн саазада хүртэбэ.

Жэл үлүүтэй саг соо полициһаа хорюодожо ябаһан баһа нэгэ алба хаагша Сычуань провинцида баригдаба. Сычуаниин национальна оборонын эрдэмэй-промышленна комиссиин түрүүлэгшын орлогшын болон худалдаа наймаанай корпорацинуудай нэгэнэй генеральна директорэй тушаалда тэрэнэй хүдэлһэнэй һүүлдэ тус провинциин жасада зургаан шахуу миллион Гонконгын долларнууд дутуу оруулагдаһан байха юм.

Хитадай обществын олон хүониудта албан тушаалаа хубиингаа аша туһада хэрэглэхэ ябадалнууд улам дэлгэржэ байна. Хитадай правительствые толгойлогшо Ли Пэн мүнөө тогтоод байһан байдалые нимээр сэгнэһэн байна бшуу. Иимэ байдал юундэ ушараа гэхэдэ, үзэл суртал-политическэ хүдэлмэри хүтэлбэрилхы хүдэлмэрилэгшэдэй дунда һуларуулагдаһан байгаа гэжэ Ли Пэн тоолоно.

УЛААН-БААТАР. Хүдөө ажахын продуктнуудые худалдан абалгын үнэ сэн 20—70 процентээр ехэ болгохо шиидхэбэри Монголой Арадай Республикын Министрнүүдэй Совет баталан абаба. Мүнөө абтажа байһан хэмжээнүүд хүдөө ажахын ажалшадай социальна талаһаа лаб һайнаар хамгаалагданхан байха ябадал хангаха зорилготой гэжэ «Ардын эрхэ» («Народное право») газетэ онсолоо.

Тэрэл зуура байрын гэрнүүдые дулаасуулһанай түлөө сэн 25 процентээр бага болгогдобо. Медицинскэ хүдэлмэрилэгшэдэй, хэрэглэмжэ хангалгын албанайхидай, библиотекарьнүүдэй — хамта дээрээ 100 мянга гаран хүнэй салин хүлһэ дээшэлүүлхэ гээд мүн лэ хараалагдаба.

ТОЛИ

Публицистын бодомжонууд

НАРА БУЛЯАЛДААН

«ХААНАХИНАЙЛ ААБ» гэһэн дууе жара гарадахи ондо бэлигтэй артист Даши-Дондок Жалсараев поэт Чимит-Рыгзэн Намжилов хоёр бэшэһэн юм. Мүн лэ бэлигтэй артистнар Содном Будажапов Сэрэмжээ Уладаева хоёр энэ дуунь радиогоор түрүүн дуулаа һэн. Тэрэ гэһэнһээ хойшо уданшьегүй энэ дуун авторнуудай үбэрһөө гаража, арадай болонхой, ендэр-тайзан дээрэһээшье, түрэ хуримууд дээрэшье—хаа хаанагүй дуулагдадаг болоо һааб даа. Гүн удхаараашье, ирагуу аялгаараашье бүгэдэнэй сэдьхэлдэ орожо һайшаагдаһан дуун. Теэд энэ дуун соо хэлэгдэһэн уряа мүрнүүд бодото байдалдамнай миин лэ дуулагдаад лэ үнгэршэнэ гү, али яанаб? ...Юрэнхы дээрээ энэ асуудалаар бодомжолжо үзэхэ ушар гаранал ха даа.

Хүбүүнэй һамга абаха болоходо гү, али басаганай хадамда гараха сагай ерэхэдэ, хаанахи нютагай хүбүүн бэ, хаанахинай басаган бэ гэһэн асуудалнууд эхэ, эсэгын, бусад түрэлхидэй зүгһөө заатагүй гарадаг гуримтай. Эндэһээ эхилээд лэ, зүүн, баруун, худари буряадууд, Ага Яруна, Сэлэнгэ Баргажан гэхэ мэтын ярилдаан эхилдэг гэжэ бүгэдэ мэдэнэбди. Гэр бүлэдэ хяа арсалдаан буляалдаан болохо, хүбүүнэй эхэ эсэгэ хоёр иигэжэ тоосохо:

—Ши хадамда гарахаяа байна бэшэ ха юмши. Басаганшни дурлаа хадаа гараг лэ, хуби талааниинь шье байжа болоо аалам?—гэжэ үбгэниинь һамганайнгаа һанаа тэгшэлхэ һанаатай хэлэхэ. Айл бүхэн һайса мэдэхэ газарһаа, нютаг нугаһаа бэрие буулгаха дуратай гү, али басагаяа түбхинүүлхэ хүсэлэнтэй байдаг. Энэшье ойлгосотой, эхэ эсэгын һанаа үнөөгөө зобохонь тон зүб. Теэд нэгэ нютагһаа гансахан айлай басагые бэри буулгахаяа байһан аад, тэндэхи зон тиимэ иимэ (шэрүүн хатуу абари зантай гэхэ мэтэ) гэжэ бүхэли нютаг нугын улад зондо сэгнэлтэ үгэдэг муутайбди. Ой тайгын модон үндэртэй набтартай, хүн зон һайнтай муутай гэжэ мэдэдэгшье һаа, мүнөөхил нютаг голоороо, бууса буусаараа илгардаг гуримнай зоной үншэн хабһан дороһоо гарадаггүй байнабши бы даа гэжэл хэлэлтэй. Түрэл түтимөө, уг гарбалаа мартажа, нэрэгүй нэхытэ ябаха гэһэн удхатайгаар эдэ мүрнүүд бэшэгдэнэгүй. Угай бэшэг оложо, үндэһэн гарбалаа хэдэн үе болотор мэдэдэг болоо һаа, һайн лэ һэн бэзэ.

Энэ асуудал хүндүүлхэйхэн байһан, мүнөөшье иимэ бодолһоо хахасаабди гэхэ аргамнай үгы. Мүнөө шэнэ сагай ерээд, ниитэ буряад зонойнгоо гол үндэһэн асуудалнуудые—1937 оной тогтоолые болюулха, соёл болбосоролые хүгжөөхэ, ёһо заншалаа һэргээхэ, түрэлхи хэлэ бэшэгтээ хүн зониие һургаха — эдэ бүгэдые шиидхэхэ саг тулажа ерээ.

Шэрүүн хатуу гушаад-дүшеөд онуудай хардалга хамалгын үедэ бэе бэеэ заалсажа, түрмэдэ һайса хаалгуулһан байна. Цыбен Жамцарано Элбэг-Доржи Ринчино хоёрой Монголой Арадай Республикада хүдэлжэ байһые мүрдэжэ заажа бусаалгаад, Ленинград, Москваһаа тушаалгаа һэн бэзэ. Ангиин дайсание бэдэрэлгын үедэ олон янзын дайсад: буржуазна националистнууд, панмонголистнууд, үнгэрхэдөө, хариин гүрэнэй тагнуулшад-шпионууд «элирүүлэгдэжэ», түрмэ шорондо хаагдаһан бэлэй. Иигэжэ элитэ эрдэмтэд, партийна, совет хүдэлмэрилэгшэд, ниитын ажал ябуулагшад һалан ошоһониинь эли.

— Ангиин дайсание бэдэрхээ Агын аймаг ошохсмни,— гэээд, «Буряад-Монголой үнэн» газетын корреспондент замда мордоһон юм гэдэг. Тэрэ хоёрын сагһаа хойшо нилээн үни боложо, таби гаран ондо тэдэнэр зэмэгүй байгаа гэжэ хуулиар сагааруулагдаһаншье һаа, политическэ талаараа дайсан зандаа һая болотор тоологдожо ябаһан байгаа. Буряадай автономи байгуулха үедэ, урданьшье, һүүлдэшье тэдэнэрэй табиһан гол шухала асуудалнууд, мүнөө болоходо, бултал зүб байгаа гэжэ тоологдожо, Буряадай национальна хүдэлөөнэй элитэ ажал ябуулагшадай нэрэ түрэ дахин һэргээгдэһэниинь һайн юм бэзэ. Теэд жараад жэлэй туршада тэдэ «дайсадые» элдэбынхеэр шүүмжэлжэ, яһыень бузарлажа, нэрыень дэбһэжэ ябаһандаа зэмэтэйбди гэжэ һэшхэлээрээ бодохо ёһотой гүбди, али үгы гү?

Буряадай соёл гэгээрэлые ямар замаар хүгжөөхэб, ородуудай дунда соолдижо һууһан үсөөн тоотой буряадууд түхэл шэнжэеэ алдангүй, яажа урагшаа дабшахаб гэхэ мэтын асуудалые үнөөхи «дайсаднай» табиһан һааб даа. Тиигэхэ зуураа Буряадай соёл болбосоролые монгол арад уласһаа аминдань хүгжөөхэ гээшэ бэрхэтэй гэһэн һанамжын хэлэгдэдэг байһаниинь зүйтэй байгаагүй юм гү? Доодо-Анаада (Хоридо, 1922 оной зун болоһон бүхы Буряадай конференцидэ бэлэдхэлэй үедэ Эрхүүһээ РСФСР-тэ ородог Буряад-Монголой автономито областиин түлөөлэгшэд М. Н. Ербанов түрүүтэй иимэ асуудал табиһан юм. Монгол арадһаа аминдаа үндэһэн соёлоо, гэгээрэлээ байгуулжа шадахагүйбди гэһэн М. Н. Ербановай бэшэлгэ Буряадай АССР-эй гүрэнэй архивта байдаг. Анаада болоһон ниитэ Буряадай соёлой-национальна конференцидэ 17 хүнһөө бүридэһэн Монголой делегаци хабаадаһан юм.

Гэм зэмын, политическэ талаараашье сагааруулагдаһанһаа хойшо тэдэ ажал ябуулагшад, эрдэмтэд тухайда газетэнүүдтэ, журналда бага зэргэ бэшэгдэдэг болонхой. Тиихэдэ эдээнһээ гадна түрэл арадайнгаа үмэнэ нилээд ехэ габьяатай байһан, арад зоноо суурхуулһан хүнүүд—Агбан Доржиевһаа эхилээд, дасануудай түгэс элитэ эрдэмтэд—ламанар, медигүүд тухай олониитэ юушье мэдэнэгүй ёһотой. Эдэмнай бидэнэрэй—буряад-монголшуудай дундаһаа гаража, зүүн зүгэй оронуудта нэгэ наһаараа эрдэмдэ һуража, буддын шажанай философууд, медигүүд болоһон зон ябаа. Шажандал дүтэ һаа, үү-татай гэхэ сагнай үнгэрхөөр болоогүй юм гү? Гадна хамалганда ошон ошоһон хүнүүдэй хэрэгүүд нюуса зандаа, аюулгүйе сахидаг зургаанайхид эдэнэрэй заримынайньшье хэрэгүүдые харуулдаггүй байна. Эдэнэр тухайда мүртэй юумэ мэдэнэгүйбди, яһанииньшье хаана хаб гэхэ мэтэнүүдые элирүүлхэ саг ерээл һэн ха. Эдэнэрэй дурасхаалые мүнхэлхэ тухай бодомжолхоор болоо бэшэ гү? Энээнтэй хамта нэгэ иимэ дурадхал байна. Г. Ц. Цыбиков хамалгын урда тээ наһа бараһан һааб даа (ангиин дайсадай списокбайһан гэлсэдэг). **Буряадай эрдэмэй түбэй оршодог үйлсэдэ Г. Ц. Цыбиковэй нэрэ үгөө һаа, алишье тээһээ таарамжатай байха һэн гэжэ һанагдана.** Россин гүрэнэй үмэнэ эрдэмтэн ехэ габьяатай байхаһаа гадна, шэнжэлхы ябуулгаараа дэлхэйн элитэ эрдэмтэдэй тоодо ороһониинь бүгэдэндэ эли. Эрдэмтын нэрэтэ үйлсэ бии гэжэ хүн хэлэжэ болохо. Теэд тэрэнь хэдэхэн гэртэй мухар үйлсэ байдаг. М. М. Сахьяновагай нэрые үгэхөөр хубисхалай дүлэтэ үйлсэнүүд городтомнай яһалашье биил даа.

Агын буряадууд национализм гаргадаг гэһэншүүгээр урданай большевигүүдэй нэгэн бүхэли аймагай зондо бүхы дээрэнь сэгнэлтэ үгэһэн юм гэхэ. Тиигэжэ урда Хориин буряадууд иимэрхүү алдартай боложо, хамалганда бүришье шангаар сохюулһан хаш.

1937 ондо Буряад-Монголой республикаһаа автономито хоёр округуудые таһалһанһаань хойшо барууншье, зүүншье буряадууд ондоо областьнуудай, хариин зон боололой. Хэды тиигээшье һаа, анханайнгаа гуламта руу алишье округһоо буряадууд зөөжэ ерэдэг, мүнөөшье зөөһөөр лэ. Энээниие буруушааханьшье бэрхэтэй. Нүгөө талаһаа буряадууд хайша хайшаа һайсахан тараһан байна. Округуудые тогтооходсо, анханайнь хилэһээ хахадһаа багыень округууд болгоһон юм. Иигэжэ таһарһанай гэмээр хоёр округһоо ерэгшэд республика соогоо хари зон гэжэ харагдадаг, баруун, зүүн гэхэ мэтээр нютаг нугаараа илгарха мэтын үгэ хүүр бүрил гарадаг болоо. Юрэнхы дээрэнь харахада, республикын эмхи зургаануудта, илангаяа партийна, совет, харюусалгата бага ехэ бусадшье тушаалда нютагай хүнүүдые табиха гэжэ оролдодог, эндэхид-тэндэхид ноёд болошобо гэхэ мэтын ярилдаанай гарадагынь бүгэдэндэ эли. Баруун буряадууд лэ ноёд болонхой ха юм гэһэн хөөрэлдөөн яһалашье болодог һэн даа. Партийна, гү, али Советүүдэй ээлжээтэ һунгалтын ойртоходо, иимэрхүү ярилдаае һайса дуулагдаһан байна: «Тэндэхи районой гүйсэдкомой түрүүлэгшэ дээшээ ехэ тушаалда ошохонь ха»,— гэхэ нэгэниинь. «Тэрэшни томо даргын нютагай гү, али урагайнь болохо гү?»— гэһэн асуудал нүгөөдэнь табиха. Үнэхөөрөөшье, кадрнуудые шэлэн табиха хэрэгтэ нютаг нуга баримталха, холо ойрын түрэлнүүдые харюусалгата ажалда оруулха, ажал хэрэгээ тиимэ һайнаар мэдэхэшьегүй һаань, «өөрын» хүнүүдые хажуудаа татаха мэтын хазагай ябадал гаргадаг саг байһан, хүгжэлтын тогтошоһон жэлнүүдтэ бүришье хэтэрмэ байгаа ха юм даа. Иимэ гуримай байхада, элдэбын билдагуушан, ехэ бага тушаалай хойноһоо тэмсэгшэд олошордог байгаа. Энээндэ жэшээ баримтануудые дурдаад яалайб. Һаһанһаа мордоһон тушаалтадай хойноһоо шулуу шэдэхэеэ һанагданагүй. Харин мүнөө бүхы засаг түрын Советүүдэй зургаануудта орожо эхилхэдэ, хуули гаргадаг, гүйсэдхэлэй, сүүдэй—эдэ гурбан зургаануудта үнэхөөрөө бэрхэ, ажал хэрэгээ мэдэхэ, сэхэ сэбэр сэдьхэлтэй хүнүүд оруулагдана бэзэ гэжэл найдахаар.

Һүүлэй бүридхэлэй ёһоор Совет гүрэн соо 400 гаран мянган буряад зон тоологдодог ха. Республика доторхи хүн зоной дүрбэнэй нэгэ хуби буряадууд болодог аабза. Энэ ушарые зохисотой дээрэ тоолохын аргагүй, элинсэг хулинсагайнгаа үеын үедэ һууһан тоонто нютагтаа өөһэдөө нүүжэ ерэһэн зон мэтэ болошоод байхада, таарамжатай юумэниинь үгы. Гэбэшье ондоо тээгүүр энэл шалтагаанһаа шууялдадаг болоошье һаань, буряад зон ородуудаа оккупантнууд гээшэт гэжэ нэрэ гаргадаггүй, 300 гаран жэлэй туршада хаяа хаби ажаһууна гээшэ. Славян угсаатанай Сибирь тээшэ нүүһэн түүхэ хэмгүй ута, эндэ хуу домоглохын аргагүй. Ородой Сагаан хаашуулһаа эхилээд, Совет засагай жэлнүүдтэ Сибириин холын заха хизаарые эдлүүридэ оруулжа, ашаглаха зорилгоор түрүүшынхид баалалтаар, удаань уряа лозунгнуудаар «арамнайлагдан», манай нютаг руу юрын лэ ажалшан ородууд ерэһэн юм. Ямаршье яһанай һаа, ажалша зоной хоорондоо муудалдаха үндэһэн байха ёһогүй. Эдэнэрэй олониинь буряад хэлэндэ һураад, зарим буряадуудһаа һураггүй һайнаар дуугаралсажа ябадаг. Тиин гэхэдэнь, бидэнэр хэлэ бэшэгээ ёһо заншалтаяа юутэеэ алдантажа байһанаа, һаянайл эдээнээ һэргээхэ таарамжатай хэмжээнүүдые абажа эхилэнхэйбди. Гэбэшье һаа, буряад хэлэ заалгые һайжаруулха, багшанарые бэлдэхэ мэтын шиидхэгдэхэ асуудалнууд олон даа. Эдэ бүгэдэнүүдээ хамтаараа—ниитэ буряадай хэмжээндэ ябуулаал һаа, һайн бэлэй.

Урдань найр нааданай һүүлээр тарахадаа, нара буляалдажа, һайса гүйлгэлдэдэг юм һаабза. Нютаг нугаараа болоод, иигэжэ туршалсадаг байгаа. Эрхим гүйгөөшэ моридтой хүбүүд, басагад нүгөөдүүлэй нара буляагаа һаа, нара зүб тойрожо шадаа һаа, хүхюун согтойшуул гэртээ бусадаг, булигдагшадтаа дээрэлхэдэг юм һэн гэдэг. Энэмнай буряад зоной наадан зугаануудай нэгэн байгаа. Нара буляахада, тэрэнэй элшэ үбэртэлэгдэхэ бэшэ, алтан шара наран бүмбэрсэг дэлхэй дээрэ амидардаг бүгэдэниие тон лэ адляаб шаражал байха, наранай элшэ доро бидэ булта тон адлинуудбди, бэе бэедээ дээрэлхэһэнэй үлүү. Эдэ бодомжонуудаа дээрэ нэрлэгдэгшэ дуунай аялгые сэдьхэлдээ һанан һанан, һайхан мэдэрэлдэ абтан дүүргэбэб.

Д. ЖУГДУРОВА.

Гунга ЧИМИТО

ШЭНЭ ШҮЛЭГҮҮДһЭ

БУРЯАД-МОНГОЛ ХЭЛЭМНАЙ

Аялгата түрэл хэлэмнай
Аба, эжын бэлэг юм.
Аянгата мэргэн хэлэмнай
Арад зоной хэшэг юм.
Ханхиныш, зэдэлыш
огсомоор
Хаанаш, хэзээш омогоор,
Бултанаймнай үндэһэн
хэлэн —
Буряад-монголой хэлэн!
Ханитандаа урин зөөлэн
лэ —
Халюун торгоор мэлмэрдэг.
Хаританда хатуу харьяд
лэ —
Хатан булад һэлмэдэл.
Уран хурса үһан хэлэмнай

УГАЙ БЭШЭГ

Золтой үбгэн урданай ном
Зоригжожо уншана.
Хуушан монгол үгэ хэлэн
Хурса тодоор урдана.
Угай бэшэг, угай бэшэг...
Урда сагта бэшэгдээ.
«Һайхан гарбал —
элинсэгээ
һанагты!»— гээд хэлэгдээ.
Үнэн домог, үльгэр түүхээр
Үлзы баян болобоб.
Мартагдаһан изагуураа
Манан сооһоо олобоб.
Угсаатамни эмээл морёор
Урда зүгһөө ерэбэл.
Малгайнь шобхо.
Хүндын ёһоор
Мандаа мэнды хүргэбэл...
Чингис хаанай түһөө биил
ха —
Шэгынь омог дорюун лэ.
«Морилогты манайдаа!»—
гэээд,
Модон гэртээ оруулбаб.

АРШААН

Хадые уруудан шуумайһан
Харьялһан аршаан булаг
Хайшаа иитэрээ ярабаб!
Үдэр һүнигүй шолшогонон.
Үргэн тала, нуга руу
Юу ламтайгаа бэдэрнэб!
Һаруул түнгалаг үһатай
Һайхан булагай үүргые
Һаял эндэ ойлгобоб.
Зоригжолто ажалаа,
өөрыгөө
Зон арадтаа бүхыдэнь
Зорюулхаяа ярана лэ.
Урасхал таляан үһаар
Ундаа харяажа һэргэһэн
Ууужам таряалан, сабшалан
Үбһэ ногоогоо, таряагаа
Үндэр ехээр ургуулжа,
Үргэн олондоо барюулна.
Хадые уруудан
шуумайһан
Харьялһан аршаан булагтай
Хара ажалаа сасуулнаб.
Зон арадайнгаа хэрэгтэ
Зохёолоо сүм зорюулжа,
Зоригжон, сэдьхэлээ
баясуулнаб.

АБЫН ГЭР

Үргэн хүдөө нютагтаа
Үүрээр бодоһон эжымни
Үглөөгүүр тодхуураа
нэмжэгэдээд,
Үнэгээ һаахаа гарабал даа.
Дулаан хонин хүнжэл соо
Дууран-дууран хэбтэнэб.
Бүлеэхэн һүмбэй уухаб гэн,
Бүтүүхэн зосоогоо
шэбшэнэб.
Аянхан замда сусажа,
Аяшарһан махабад бэеэ
Абынгаа гэртэ амаруулха—
Амидын жаргал энэ гээ.

Буряад арадай ёһо заншалнууд

2. ТҮРЭ ХУРИМ ТУХАЙ

(Түгэсхэл. Эхиниинь августын 10-най номерто).

Басаганай талаһаа: хэдэн мориды хүллэжэ, заһалыень ашаһан, мүн олон эмээл мори унаһан залуушуул басагаяа хүргэжэ түрынгөө газарта ошодог һэн.

Хүбүүнэй талаһаа: хэдэн моритой хүнүүд гэрһээ 2—3 модоной хэмжээндэ урагуудаа угтадаг байгаа. Тиихэдээ тэдэнэр заатагүй сагаан эдеэтэй, сэржэмэй архитай байха зэргэтэй.

Урагуудтаа түрүүн уулзахадаа, хаанаһаа хайшаа зорижо ябаһан айлшад гээшэбтэ гэжэ һураха ёһотой. Тиихэдэнь басага үдэшэжэ ябаһан хүнүүдэй аха захань ошожо ябаһан нютаг нуга, хада уула, тала дайдые нэрлээд, тэндэ ажаһуудаг айлайнгаа эзэнэй нэрэ, обогые хэлэхэ уялгатай. Тиимэ харюу дуулахадаа, угтажа байһан хүнүүдэй аха захань: «Тиигэбэл, хүндэтэ айлшад, хүрэхэ гэһэн нютаг нугаяа хүрэжэ ерэбэлтэ, олохо гэһэн айлтнай эндэһээ холо бэшэхэнэ байнал. Бидэ танние угтажа, байһан хүн зон гээшэбди» гэхэ. Үгэ хэлээд ойлголсоһонойнгоо удаа сагаан эдеэ, аягатай архяар айлшадаа хүндэлхэ.

Урагуудай бууха газартаа хүрэжэ ерэхэдэнь, угтажа байгшад мори унаень абажа, эзэлэ татаһан сэргэдэ һойгоод, айлшадаа урижа гэртээ оруулха. Басаган хүбүүн хоёрой зүгһөө томилогдоһон худын түрүүшүүл уран һайхан үгэнүүдээ андалдажа, хаанаһаа, хайшаа зорижо ябаһан ушараа ойлголсоһонойнгоо һүүлээр бууһан бэриеэ залуу нэгэ басагантай гү, али бэритэй бодхоожо, болгогдоһон хониной һүүл хурабшын зэргэнүүдээр хэршээд, тэдэнэртэ барюулдаг. Тиихэдэнь тэдэ хоёр бэреэдүүд үреэлтэ үбгэн ба аба, эжынгээ урдаһаа мүргэхэ ёһотой болодог. Зүгөөр мүргэхэ бүхэндөө үнөөхи хониной хэршэгдэһэн һүүлые тэдэнэй урдаһаа үргэжэ, гурба дахин мүргэхэ заабаритай гэдэг.

Тиихэдэнь үреэлтэ үбгэн гээшэмнай түрын зоной дээдэ заха барижа һууһан сагаан буурал толгойтой, үндэр наһатай үбгэжөөл малгайнгаа залаада сэнхир торгон хадаг уяулһан байдаг. Саашадаа үреэлтын һайхан юрөөл дууланаһай һүүлээр басагаяа хүргэжэ ерэһэн худын түрүү бодожо, һурһаһан, алдуурһан буура тухайгаа хөөрэжэ захалха.

— Хүлдөө хас тамгатай, орой дээрээ улаан тамгатай хаб хара бууряа алдаһаар хахад жэл болобобди. Тэд танай һүрэгтэ ниилэһэн һураг дуулдажа, энэ холо газар нютаг руу зорюута зорижо ерэбэ гэшэлди. Тэрэ буурамнай танай һүрэгтэ, магад байжашье болоо, манда үзүүлээ харуулаа һаатнай яаха гээшэб?

Иигэжэ асуухадань, түрын ээдэй түрүү үбгэн: «Манай һүрэгтэ тиимэ хара буура үзэгдөөл үгы һэн, харин сайбар сагаан зүһэ бүрүү буура һаяханай биил хэбэртэйгээр манай залуушуул хэлсэгшэ, хараха үзэхэдэтнай болохо юм бэзэ» гэжэ харюусаад, томохон модон аяга соо халитар сэржэм хээд, худын түрүүдэ барюулха. Тиигэжэ бууряа ойлголсодог түүхэтэй.

Түрэ найрай үедэ «дэрэ буляалдаха» гэжэ нэрэтэй наадан нютаг бүхэндэ болодог байһан гэхэ. Тэрэмнай бүри эртэ урда сагһаа эшэ үндэһэтэй юм ааб даа. Басаганай заһал заһахадаа, юундэшьеб оронойнь дэрэ соо зорюута элдэб янзын саахар, бообо, архи, тамхи гэхэ мэтын зүйл зүйлэй юумэнүүдые хэжэ, шанга гэдэгээр гоёон бүрижэрхидэг байгаа. Түрын хоёр талаһаа хэдэн олон залуушуул можо боложо, тэрэ дэрэеэ ушаргүйгөөр буляалдаха гуримтай һэн. Шаг шууяан, барилдаан, барисалдаан болохо, имагтал хүсэеэ һорилсоһон, гэхэ гү, али айхабтар ехэ хүхюун зугаа наадан боложо үнгэрдэг байгаа. Басага үдэшэжэ ерэһэд дэрэеэ буляалгахагүй гэжэ аһан шадалаараа оролдохо. Харин хүбүүнэй талаһаа байгшад дэрыень яажашье һаань, буляажа абахые эрмэлзэхэ. Хэрбээ эдэнэр урагуудаа диилээгүй, дэрыень абажа шадаагүй һаа, алта, мүнгэ, архи, тамхи барижа байгаад, гуйжа мүргэхэ ушартай. Тиихэдэнь нүгөөдүүлынь сэнгыень нэмээхэ, элдэб олон шалтаг бариха ёһотой. Тиигэжэ нилээн удаан тоосолдожо үгөөэ ойлголсоһоной һүүлээр урагууд дэрэеэ худануудтаа үгэдэг байгаа.

Энэ наданай һүүлээр худа урагууд түрэ найраа эхилдэг һэн. Худын түрүүшүүл түрүүшын духаряае барижа, оролтын үгэ юрөөл хэлэдэг һэн.

Жэшээнь:

Баян бэлэгтэй, дүүрэн
хэшэгтэй һуугты.
Ута наһатай, удаан жаргалтай
һуугты.
Хүн зондо эрхим
нэрэеэ нэрлүүлжэ,
Хүдэр ажалай баатар
боложо ябагты.
Айлдаа аятай, зондоо
хүндэтэй ябагты.
Эбтэй зүбтэй, золтой
жаргалтай ябагты.
Гэрээр дүүрэн үхи хүүгэдтэй
һуугты,
Хашаагаар дүүрэн адууһа
малтай һуугты.

Газаагаа гарзагүй, гэртээ зоболонгүй һуугты, гэхэ мэтэ үреэлнүүд хэлэгдэдэг гээшэ.

Түрэ хуримай дүүрэхэ тэшээ боложо байха үедэ, түрэ бүтээгшэдэй талаһаа: «Баханаяа барижа, бардаяа тухирха саг болоо» гэһэн соносхол дуулдаад, нэгэ иимэ дуу баридаг байһан гэхэ:

Моринойш шэхэн монсойгоод,
Мордохол хирэ болобаа гү,
Хазаартым шэхэн монсойгоод
Харихал хирэ болобаа гү.

Иигэжэ дуулалдахадаа, түрэ найрай дүүрэхэ тэшээ боложо байна гэһэн тэмдэг ааб даа. Иимэрхүүгээр лэ урда сагта түрэ ёһо үнгэрдэг байгаа.

Зүгөөр мүнөө үеын түрэ найр хараад үзэхэдэ, баһал һайн һайханаар үнгэрдэг гээшэ. Мүнөө сагай зон барандаа эрдэм бэлигээр түгэс болоһон, олон юумэ мэдэдэг болонхой. Энэ ехэл һайн гээшэ. Жэшээнь, хүдөө нютагааршье болоһон түрэ найр айхабтар гоё һайхан байдаг. Илангаяа город дээрэ болоһон түрэ хурим бүри ехэ һонин гоё һайхан, һаруул ужам байра байшан соо гэхэ гү, ресторан, кафе соо шэлэнэ. Түрэ найраа эрхилхэ тамаадай томилогдонхой, ээлтэй эхитэй гурим журам гээшэнь ехэл һайханаар үнгэрдэг болонхон, ехэл һайн гээшэ. Мүнөө сагай зон, илангаяа залуу үетэндэ хожом хойно һонирхолтойшье байжа магад гэһэн бодолтойгоор энэ заахан баримта холбожо бэшэбэ гээшэб.

Занди ЗАМБАЛОВ,
дайнай ба ажалай ветеран.

БУРЯАД ОРОН-90

Артистнууд...

Ж. ХАЛБАЗЫКОВАЙ фото.

СПОРТЛОТО

1990 оной августын 26-да үнгэргэгдэһэн 34-дэхи тиражай дүнгүүдые «Союзспортлото» нэгэдэл соёсолбо.

«45-һаа 6-ень тааха спортлото»: 1.257.897 билет ороо. Зургаан номер хэншье таабагүй, табан номер (44 карточка) таагшад—1.156 түхэриг, дүрбэн номер (1.602 карточка) тааһан хүнүүд—35 түхэриг, гурбан номер (27.250 карточка) таагшад 3 түхэриг абаха байна.

«36-һаа 5-ень тааха спортлото»: 13.608.100 билет ороо. Табан номер (30 карточка) тааһан хүнүүд—10.000 түхэриг, дүрбэн номер (4.976 карточка) таагшад—125 түхэриг, гурбан номер (159.682 карточка) тааһан хүнүүд 7 түхэриг абаха.

34-дэхи тиражай биледүүдээр, 25-дахиһаа 34-дэхи хүрэтэр хабаадаһан 10 тиражай биледүүдээр шүүбэринүүд сентябриин 15-һаа 1990 оной октябриин 15 болотор түлэгдэхэ.

(ТАСС).

ПРАВДА БУРЯТИИ

Мүнөөдэрэй номерто

Тамхи үйлэдбэрилгые доошолуулгые хизаарлаха талаар хэмжээнүүдые абаагүйһөө тамхинай зүйлнүүдээр ороной олонхи районуудые хангалгада таһалдал болоһоной, энэ ушарһаа түсэблэгдэһэнһөө ехээр валюта гаргашалха баатай бологдоһоной түлөө СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо В. В. Никитин СССР-эй Президентын августын 30-най Указаар тушаалһаа сулөөлэгдэбэ. Тус Указай тайлбари номерой нэгэдэхи хуудаһанда үгтэнэ.

Түнхэнэй районой Ленинэй нэрэмжэтэ, «Сибиряк» колхозууд адли эрхэ байдалда ажаһуудаг, ажалладаг,— гэжэ Эрхүүгэй гүрэнэй университедэй студент Б. Слепневой корреспонденци дотор хэлэгдэнэ. Теэд тэдэнэй ажалай дүнгүүд тад ондоо байдаг. Юундэб гэхэдэ, зонойнгоо ажалые эмхидхэлэгдэ ондо ондоогоор хандадаг байна ха юм. Витаминтай ногооной гурил үйлэдбэрилхэ агрегат Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой Зүүн-Мориной отделенидэ хожомдожо хүдэлгэгдэжэ эхилһэн мүртөө бүтээсэгүйгөөр хүдэлнэ. Тиигэншье гүй яахаб, агрегадые ногоогоор хангаха тусхай комбайн үгтөөгүй байна. Эндэ хүдэлэгшэд хэды шэнээн гурил гаргаха тухайгаашье мэдэнэгүй, тэдэнэй ажалаар хэншье һонирхоногүй, ямаршье хиналта үгы.

Мүнөөдэр—Эрдэм мэдэсын үдэр. Буряадай АССР-эй арадай һуралсалай министр С. Д. Намсараевтай газетын корреспондент Г. Гыпыловэй хэһэн хөөрэлдөөн «...Бүхы наһандаа һураха» гэһэн гаршаг доро үгтэбэ.

Ходо гаража байдаг хэблэлдэ захил сентябриин 1-һээ эхилбэ. Энээн тушаа уншагшадай бэшэгүүд мүнөөдэрэй номерто толилогдоо.

Кино, театрнуудта

«Дружба»
Мультфильмы — в 9-40, «На тропе войны»— в 11-10, 13, 18-50, «Частушка. XX век»— в 14-50, «Собственными стараниями» (2 с.)— в 16-10, 20-30.
«Родина»
«Ох, уж эта Настя!»—в 10, 16-40, «Лошади в океане»— в 14, «Золотой поезд» (2 с.)— в 11-20, 18-10, 21.
«Прогресс»
Красный зал —«Раджлакшми» (2 с.)— в 10, 12-40, 15-20, 18-10, 20-50.
Зеленый зал —«Юнга со шхуны»— в 10, «Кокон»— в 11-40, 14, 16-20, 18-40, 21.
«Октябрь»
«До первой крови»— в 9-40, «Кинг-Конг»— в 11-10, 17-30, «Кинг-Конг жив»— в 13-30, 20, «109-й идет без остановки»— в 15-30, 21-50.
«Восток»
«Пугало из чердачного окна» — в 13-30, «Комедия о Лисистрате»— в 15, 17, 19, 21.
«Байкал»
«Семья» (2 с.)— в 18-30, 21.

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора —2-68-08, зам. редактора —2-62-62, отв. секретарь —2-50-52, секретариат —2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды —2-60-91, 2-56-23, промышленности и строительства —2-61-35, агропромышленный —2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта —2-69-58; культуры и школ —2-60-21. 2-57-63; информации —2-34-05; переводов —2-54-93; писем и селькоров — 2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин —91-1-44, г. Северобайкальск — 35-73, п. Хоринск—55-6-90, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79. п. Агинское 3-40-69. Директор издательств —2-37-32, бухгалтерия— 2-33-77, вахта —2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана р… канской типографией издата Бурятской АС… ректор 2-40-45
Заказ № 201.